

Katarzyna Fenik-Gaberle | Grzegorz Wrona

Interwencja w sytuacji podejrzenia przemocy wobec dziecka

Przewodnik dla szkół ponadpodstawowych

Wstęp

Pracownicy szkół ponadpodstawowych mogą włączać się w pracę na rzecz przeciwdziałania przemocy domowej podczas wykonywania swoich codziennych obowiązków. Jednym z zadań nauczyciela, wychowawcy, pedagoga, psychologa jest wspieranie młodzieży w rozwoju, a rodziny w jej wychowawczej roli.

Reagowanie na sygnały o prawdopodobnej przemocy wobec dziecka jest obowiązkiem każdego pracownika oświaty i wiąże się z obowiązkiem dbania o prawidłowy rozwój uczniów. Dziecko, nawet gdy jest już nastolatkiem, nie potrafi samo poradzić sobie z konsekwencjami takich doświadczeń. Przemoc wpływa

na jego codzienne funkcjonowanie i znacznie zaburza rytm rozwoju. Jeśli przemoc domowa była w życiu dziecka od zawsze – w wieku dojrzewania (adolescencji) widzimy już jej długotrwałe konsekwencje. Podstawowym zadaniem pedagogów, psychologów zawsze powinna być gotowość do udzielenia wsparcia dziecku.

Pracownicy placówki oświatowej powinni wspólnie przygotować i przyjąć tryb postępowania - w oparciu o aktualne przepisy prawa w sytuacji podejrzenia przemocy wobec ucznia szkoły ponadpodstawowej z uwzględnieniem jego etapu rozwoju.

Przemoc domowa

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz. U. 2021 r. poz. 1249 z późn. zm.)

definiuje przemoc domową jako jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie, wykorzystujące przewagę fizyczną, psychiczną lub ekonomiczną, naruszające prawa lub dobra osobiste osoby doznającej przemocy, w szczególności:

- a. narażające tę osobę na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia lub mienia,
- b. naruszające jej godność, nietykalność cielesną lub wolność, w tym seksualną,
- c. powodujące szkody na jej zdrowiu fizycznym lub psychicznym, wywołujące u tej osoby cierpienie lub krzywdę,
- d. ograniczające lub pozbawiające tę osobę dostępu do środków finansowych lub możliwości podjęcia pracy lub uzyskania samodzielności finansowej,
- e. istotnie naruszające prywatność tej osoby lub wzbudzające u niej poczucie zagrożenia, poniżenia lub udrczenia, w tym podejmowane za pomocą środków komunikacji elektronicznej.

Formy przemocy wobec dzieci (według WHO)

Przemoc fizyczna to celowe użycie siły fizycznej, której skutkiem jest lub może być szkoda fizyczna dla zdrowia, życia, rozwoju i godności dziecka. Formy tego rodzaju przemocy to m.in.: bicie, kopanie, szarpanie, potrząsanie, duszenie, gryzienie, parzenie i trucie ze strony członków

rodziny dziecka, także kary cielesne ze strony opiekunów.

Przemoc psychiczna to niekorzystne działania wobec dziecka mogące spowodować negatywne skutki fizyczne, psychiczne i społeczne dla jego rozwoju. Przejawami tego rodzaju przemocy są wszelkie niefizyczne formy wrogości i odrzucania, czyli m.in.: upokarzanie, oczernianie, straszenie, wyśmiewanie, dyskryminowanie, ograniczanie swobodnego poruszania się.

Wykorzystywanie seksualne to włączanie dziecka w aktywność seksualną:

- której nie jest ono w stanie w pełni zrozumieć i udzielić na nią świadomej zgody,
- na którą nie jest dojrzałe rozwojowo i nie może zgodzić się w ważny prawnie sposób,
- która jest niezgodna z normami prawnymi lub obyczajowymi danego społeczeństwa.

Ta forma przemocy obejmuje zachowania zarówno z kontaktem fizycznym, jak i bez takiego kontaktu.

Zaniedbywanie to pojedyncze i powtarzające się sytuacje, w których rodzic lub inny członek rodziny nie zapewnienia odpowiednich warunków rozwoju i dobrego samopoczucia dziecka. Może dotyczyć zdrowia, edukacji, rozwoju emocjonalnego, odżywiania, schronienia, bezpiecznych warunków życia.

Objawy krzywdzenia

O przemocy wobec dziecka może świadczyć:

- wyraźna zmiana typowego sposobu funkcjonowania dziecka, tj. wycofanie, zubożenie, agresywność, duże pobudzenie;
- nieadekwatne do sytuacji emocje dziecka – silne pobudzenie, wycofanie, strach w określonych sytuacjach;
- lęk, strach, zmiana zachowania dziecka, które można zauważyć w obecności rodzica;
- problemy ze snem, obniżony nastrój, stany depresyjne, silny lęk;
- zaburzenia odżywiania;
- moczenie (w tym: nocne), zanieczyszczanie się kałem;
- obrażenia ciała dziecka w różnych stadiach gojenia się (urazy ciała, siniaki, złamania, stłuczenia, ślady oparzeń, ugryzień, duszenia, krępowania, blizny) oraz trudne do zdiagnozowania objawy zatrucia, niedożywienia (ból głowy, brzucha, duszności, omdlenia, a także ból zmienny i w różnych częściach ciała);
- nieadekwatne (np. nadmierne) do wieku zainteresowanie seksualnością, przymusowe zachowania seksualne, ryzykowne zachowania i kontakty seksualne;
- u dziecka poniżej 15 r.ż.: nieadekwatna znajomość szczegółów dotyczących aktywności seksualnej, infekcje chorobami przenoszonymi

- drogą płciową, infekcje wirusem narządów płciowych, ciąża;
- zachowania autodestrukcyjne – myśli, próby samobójcze, samookaleczenia, ryzykowne zachowania, nadużywanie substancji psychoaktywnych;
 - symptomy zaniedbania – ubiór nieadekwatny do pory roku, brak regularnych posiłków, zaniedbania zdrowotne, zaniedbanie szczepień.

Nastolatek w rodzinie z problemem przemocy

Doświadczanie przemocy domowej to odczucie wielu trudnych emocji: strachu, lęku, smutku, bezradności, wstydu. Przemoc domowa najczęściej nie jest jednorazowym aktem, ale sposobem funkcjonowania w relacjach rodzinnych. Doznawanie przemocy lub bycie świadkiem przemocy wpływa na codzienne funkcjonowanie – zmienia samopoczucie, powoduje pobudzenie emocjonalne, trudności w wyrażeniu emocji i ich regulacji (trudności w obniżeniu napięcia emocji, uspokojenia), wywołuje silny przewlekły stres. Nastolatkom trudno koncentrować się na swoich celach, na sobie, swoich potrzebach. Dużo uwagi poświęca myśleniu o sytuacji w rodzinie, obawom przed następnymi atakami, pragnieniu ochrony rodzństwa i innych członków rodziny.

Okres dojrzewania to czas kształtowania się osobowości. Jest pełen napięć emocjonalnych. Dojrzewanie

biologiczne nie rozwija się równomiernie z dojrzewaniem psychologicznym. Młodemu człowiekowi trudno jest poradzić sobie z szybkim tempem zmian zachodzących w ciele i psychice. Szczególnie istotny w tym okresie jest rozwój tożsamości, który musi przejść przez kolejne stadia. Początkowe stadium eksploracji (sprawdzanie, podejmowanie prób różnych możliwych sposobów funkcjonowania, testowanie różnych stylów bycia) powinno zakończyć się przyjęciem wybranej tożsamości (m.in. przyjęciem zobowiązań za podjęte decyzje co do własnych wyborów i zaangażowaniem się w nie). Jest to także okres znaczących zmian w rozwoju, wielu kryzysów, ulegania wpływom różnych osób i postaw, radzenia sobie ze zmianami, trudnościami i załamaniem. Na formowanie się tożsamości i ostateczny jej kształt ogromny wpływ ma przede wszystkim środowisko wychowawcze dziecka.

Przemoc w domu rodzinnym jest czynnikiem wysokiego ryzyka wystąpienia problemów psychicznych u adolescentów. Tak funkcjonujące środowisko wychowawcze zamiast uznawania odrębności każdego jej członka oczekuje podporządkowania i poddania się kontroli. Nie udziela dziecku wsparcia, jest destrukcyjna dla jego potrzeb, pomija wiele z nich i nie pozwala na poszukiwanie swojej tożsamości. Każdy przejaw samodzielności jest rozumiany jako nieposłuszeństwo.

Młody człowiek radzi sobie z tym na różne sposoby, a w każdym z tych sposobów jest mało miejsca na naturalne wyrażanie potrzeb i emocji, dzielenie się kłopotami, sięganie po pomoc. Umacnia się w nim przekonanie, że zawsze już będzie sam ze swoimi problemami. Czuje, że jego potrzeby emocjonalne i marzenia nie są ważne, lecz cała uwaga musi się koncentrować na przetrwaniu i ukrywaniu przemocy domowej.

Nastolatek doznający przemocy

W rodzinie z problemem przemocy nastolatek uczy się dostosowywania do agresji, unikania jej. Dorastając, obserwował przemoc i doznawał wielu jej aktów. Może mieć zatem odczucia bólu fizycznego, urazów fizycznych, poniżania, oceniania, odrzucania czy zaniedbywania. W reakcji na to najczęściej przestaje sygnalizować swoje potrzeby. Często nie poszukuje już ukojenia dla swoich emocji ani wsparcia w trudnościach. Można już zaobserwować, że podobnie funkcjonuje w relacjach rówieśniczych: wchodzi w rolę osoby używającej agresji lub biernie jej się poddającej. Może także w środowisku rówieśniczym przeciwdziałać przemocy – być tym, kto szybko reaguje na najmniejsze konflikty w grupie, neutralizując je lub błyskawicznie reagując na wyobrażone przez siebie zagrożenie czyjegoś bezpieczeństwa.

W tej grupie wiekowej właśnie relacje rówieśnicze są szczególnym

obszarem odzwierciedlania, od-
tworzenia charakteru relacji ob-
serwowanych w domu i roli tam
przez niego pełnionej. W rodzinie
z problemem przemocy obecne
są stereotypy dotyczące postrze-
gania ról w rodzinie (matki, ojca,
żony, męża, dzieci) i w społecz-
stwie (kobiety, mężczyźni, dziew-
czynki, chłopca). Wiele zachowań
nastolatka w obszarze relacji spo-
łecznych jest odzwierciedleniem
tworzonych w domu zniekształco-
nych przekonań na temat siebie,
doświadczanej przemocy, swojej
przyszłości, postrzegania innych
ludzi. To one powodują u dzieci my-
ślenie, że przemoc wobec nich jest
usprawiedliwiona, ich rolą jest jej
powstrzymanie, kontrolowanie sy-
tuacji w domu, a udzielenie im po-
mocy nie jest ważne.

Poszukując realizacji potrzeb, młody
człowiek może także zaspokajać je
poza systemem rodzinnym. Często

szuka akceptacji i przyjęcia w grupach
nieformalnych, niosących niebezpie-
czeństwo przemocy rówieśniczej. Pró-
bując poradzić sobie z nagromadzo-
nymi trudnymi emocjami, podejmuje
niekiedy zachowania ryzykowne (np.
sięga po substancje psychoaktywne,
przekracza normy i przepisy prawa
itp.) Może to wynikać z etapu jego roz-
woju, albo być sygnałem, że nie potrafi
on samodzielnie poradzić sobie z trud-
nościami i nie otrzymuje wystarczają-
cego wsparcia.

Przemoc może też zacząć się w wieku
nastoletnim dziecka. Jest z reguły sy-
gnałem kryzysu w rodzinie, np. gdy
w nowym związku kogoś z rodzi-
ców pojawia się przemoc ze strony
nowego partnera. Dorastające dziecko
potrzebuje już innego rodzaju relacji:
w tym wyjaśniania zasad, a także ich
ustalania, negocjacji, brania pod uwag-
ę jego priorytetowych spraw i nie-
pomijania ich. Tymczasem w trudnej
sytuacji rodzinnej to nastolatek może

być narażony na zaniedbanie lub czynną agresję ze strony opiekunów, którzy odreagowują własne emocje na dziecku, podając jako źródło swojego napięcia jego trudności rozwojowe.

W sytuacji kryzysu pary rodzicielskiej dziecko może być nieświadomie zapraszane do pocieszania opuszczonego lub źle traktowanego rodzica, stawania po jednej ze stron konfliktu – spełnia ono wtedy potrzeby dorosłego. Czasem, nie mogąc rozwiązać problemów domowych i widząc bezradność jednego z rodziców w sytuacji przemocy, dziecko samo staje się agresywne wobec swoich najbliższych.

Nastolatek świadkiem przemocy domowej

Znowelizowana ustawa o przeciwdziałaniu przemocy domowej wskazuje, że dziecko będące świadkiem przemocy jest także jej ofiarą. Obserwowanie przemocy między członkami rodziny ma tak samo negatywny wpływ na rozwój, jak jej doznawanie.

Nastolatek w rodzinie z problemem przemocy często przejmując zadania opiekunów – skupia się wówczas bardziej na nich niż na swoich zadaniach rozwojowych. Mówimy wtedy o parentyfikacji, czyli zamianie ról w rodzinie. Dziecko stara się zaspokajać wyobrażone przez siebie potrzeby rodziców i rodzeństwa. Taka postawa nastolatka pomagającego rodzicom jest dobrze oceniana, chwalona, można ulec złudzeniu, że jest to zgodne

z jego potrzebami. W rzeczywistości pasuje raczej do roli, jaką przypisali mu rodzice.

Obserwując przemoc między domownikami, dziecko może odczuwać silny lęk o innych, bezradność, poczucie winy i siebie czynić odpowiedzialnym za kontrolę nad agresją opiekuna stosującego przemoc. Może wdawać się z nim w bójkę, być tym, kogo oskarża się o prowokowanie sytuacji. Nastolatek, mimo tego, że z reguły utrzymuje przemoc w tajemnicy, może w domu sprzeciwiać się jej, oceniać zachowania rodzica. Może też czuć nienawiść do sprawcy, wściekłość. Bywa autoagresywny wobec siebie, nie umiejąc zmienić sytuacji w rodzinie. Trudno mu zaakceptować bierność niekrzywdzącego rodzica i jego uwikłanie w przemoc powodujące bezradność. Przypisuje całą winę za przemoc rodzicowi niekrzywdzącemu, gdy przyzwala on swoją biernością na agresję i nakazuje utrzymanie przemocy w tajemnicy. Rodzic niekrzywdzący, nie mogąc przeciwstawić się agresywnemu partnerowi/partnerce, obarcza odpowiedzialnością dorastające dziecko, często powierza mu także swoje dorosłe problemy, których z powodu trwającej przemocy nie może rozwiązywać z mężem/żoną czy partnerem/partnerką. Jest niespójny w działaniach – raz chce, by nastolatek był odpowiedzialny za sprawy dorosłych, innym razem odtrąca go, nie pozwalając na wpływ na sytuację domową.

Trudny i problematyczny, gdy w domu trwa przemoc, jest dla nastolatka proces separacji od rodziców, czyli budowania osobistych relacji, stawania się samodzielnym i autonomicznym. Nastolatek powinien móc się oddzielać, mieć swoje zdanie i swoje sprawy, a jednocześnie utrzymywać dobrą relację z opiekunami. W sytuacji przemocy często ten proces nie przebiega adekwatnie do potrzeb dziecka, ale jest związany z dynamiką agresji. Dzieci chroniące innych domowników przed przemocą nauczyły się, że kontrola (często pozorna) sytuacji domowej dawała im ulgę (zwykle chwilową).

Inni adolesecenci z rodzin z problemem przemocy szybko opuszczają dom, gdy tylko osiągną pełnoletność. Wchodzą bardzo szybko w ryzykowne nastoletnie związki. Nie mając przestrzeni na ćwiczenie swoich umiejętności w relacjach interpersonalnych, mogą wejść w rolę osoby doznającej przemocy lub stosującej przemoc powtarzając model z domu rodzinnego. Jedną z konsekwencji dorastania w domu z problemem przemocy jest brak kompetencji społecznych, które umożliwiają dbanie o siebie, np. poprzez umiejętność oceny swojego poziomu bezpieczeństwa (i innych osób). Bez nich młody człowiek łatwo ulega innym lub podporządkowuje ich sobie, bo taki wzorzec obserwował w rodzinie. Wspieranie go w rozpoznawaniu takich konsekwencji mogłoby pomóc

mu w poradzeniu sobie z trudami dorastania w niestabilnym środowisku wychowawczym.

Nastolatek w rodzinie z problemem alkoholowym

W rodzinach z problemem alkoholowym wychowuje się w Polsce około 1 miliona dzieci (źródło: <https://kcpu.gov.pl/>). Niektóre dzieci reagują na takie środowisko wychowawcze, lepiej się przystosowując do tej sytuacji, inne gorzej. Drugi rodzic skoncentrowany na problemie alkoholowym w domu często pomija potrzeby emocjonalne dziecka. Jest ono narażone na wiele niewłaściwych zachowań ze strony uzależnionego opiekuna, często obserwuje przemoc lub jej doznaje. Próbuje poradzić sobie z trudną sytuacją rodzinną – bierze na siebie winę za niepowodzenia w powstrzymaniu opiekuna przed piciem alkoholu, czuje się odpowiedzialne za problem w rodzinie, opiekuje się młodszym rodzeństwem, chroni je przed przemocą i szuka możliwości kontrolowania sytuacji. Wstydzi się i ukrywa problemy rodziny przed światem zewnętrznym i w związku z tym nie zgłasza się po pomoc, a zatem też jej nie otrzymuje. W tej sytuacji w wieku dojrzewania następuje kumulacja trudności rozwojowych spowodowanych niewłaściwymi warunkami dorastania. Już wtedy mogą pojawiać się poważne problemy emocjonalne wynikające z dotychczasowych wydarzeń przemocy, braku niezbędnych zmian w rodzinie i wsparcia udzielonego dziecku.

W tym wieku nastolatek może podejmować ryzykowne zachowania – także związane z używaniem substancji zmieniających świadomość.

Przygotowanie instytucji do rozpoznawania sytuacji podejrzenia przemocy domowej – zasady pracy profesjonalistów na rzecz dzieci i młodzieży doznających przemocy

15 lutego 2024 roku weszły w życie przepisy wprowadzające standardy ochrony małoletnich przed przemocą. Na dyrektorów szkół i placówek nałożono nowe obowiązki, na których wdrożenie mają 6 miesięcy – do 15 sierpnia 2024 roku. Obowiązek ten dotyczy także innych działalności prowadzonych w miejscach, w których mogą przebywać osoby małoletnie. Oznacza to, że każde z tych miejsc ma za zadanie dokonać ustaleń co do profesjonalnego rozpoznawania sytuacji dziecka i adekwatnego reagowania. Ma także wyznaczyć do realizacji tych celów konkretną osobę lub osoby, których zadaniem jest bezpośrednio ustalać sposób działania, podejmować potrzebne interwencje i monitorować sposób realizacji standardów w danym zespole.

Przygotowanie pracowników szkoły daje możliwość wypracowania jednolitego sposobu postępowania. Ważne jest, by działania dotyczyły całego zespołu i były wszystkim

znane. Zmniejsza to ryzyko popełnienia błędu. Trudności, które może naturalnie napotkać konkretny profesjonalista, dotyczą zatem całego zespołu pracowników i w ramach jego kompetencji dokonuje się wyboru działań najlepszych dla dziecka. Wspólne ustalenia dają możliwość wzięcia pod uwagę specyfiki danej szkoły i dostosowania sposobu działania do jej możliwości. W związku z tym wszyscy pracownicy muszą zapoznać się z obowiązkami związanymi z przeciwdziałaniem przemocy wobec dzieci. Każdy pracownik może zwrócić się do przełożonych z prośbą o szkolenie i dostęp do specjalistycznych konsultacji.

Gdy zespół pracowników placówki oświatowej wie, jakie działania powinien podjąć w sytuacji podejrzenia przemocy wobec dziecka, przeciwdziała to wtórnej wiktyimizacji, czyli skrzywdzeniu dzieci przez osoby, które powinny pomóc, i może znacznie ograniczyć wpływ przemocy na życie dziecka.

Według obowiązujących zapisów prawnych o tym, jak działa w takich sytuacjach zespół pracowników, powinny być także poinformowane dzieci oraz ich opiekunowie.

Przygotowanie się placówki do tego zadania szczególnie w aspekcie pracy z nastolatkami jest niezmiernie ważne. Najbardziej pożądanym działaniem byłoby wdrożenie stałej praktyki poruszania tematu

przemocy i bezpieczeństwa dziecka w domu przy różnych okazjach działań wychowawczych. Dawałoby to możliwość jasnego wyrażenia stosunku pracowników oświaty do tematu krzywdzenia dzieci i młodzieży, rozmowy na temat ich roli w przeciwdziałaniu przemocy. Mogłoby także sprzyjać rozmowom na temat potrzeb i praw dziecka, sposobów rozwiązywania trudnych sytuacji wychowawczych przez ich rodziców. Należy być przygotowanym na to, że u wielu uczniów poruszenie tego tematu w szkole może wywołać trudne emocje i trudne zachowania.

Wstępne rozpoznawanie sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa dzieci i młodzieży – plan niezbędnych działań diagnostycznych. Specyfika rozpoznawania sytuacji adolescentów doświadczających przemocy domowej

Formy interwencji w sytuacji podejrzenia przemocy domowej zależą w dużej mierze od rozpoznanej przez pracowników placówki sytuacji wychowawczej dziecka. Dziecku uczęszczającemu do szkoły ponadpodstawowej nie towarzyszą już rodzice, pracownicy szkoły widują ich najczęściej jedynie na spotkaniach dla rodziców. Zmniejsza się zatem szansa podejmowania swobodnych rozmów z rodzicami

ucznia i poznawania jego środowiska domowego.

Jeśli istnieje podejrzenie zagrożenia bezpieczeństwa dziecka w środowisku rodzinnym, osoby wyznaczone do takich działań powinny niezwłocznie rozpoznać jego sytuację domową i podjąć interwencję. Z uwagi na dobro wychowanka, a także na wrażliwość samego tematu przemocy domowej wszystkie te działania wymagają uważności i utrzymania ich w poufności (dostęp do tej wiedzy tylko dla niezbędnych osób). Celem działań jest poprawa sytuacji dziecka, czyli – jeśli to możliwe – zwiększenie motywacji rodziców do zmiany zachowania. Należy unikać stygmatyzowania (etykietowania), oskarżania, potępienia rodziców.

Profesjonalne rozpoznanie sytuacji to:

- ustalenie przyczyn trudnej sytuacji rodzinnej,
- oszacowanie możliwości zmiany sytuacji nastolatka w rodzinie,
- dobranie odpowiednich narzędzi interwencyjnych (wyznaczenie sposobu działania wobec dziecka i rodziny).

Pracownicy szkoły powinni zawsze działać w ramach przepisów prawa określających ich obowiązki. We wszystkich czynnościach należy brać pod uwagę głównie bezpieczeństwo dzieci i młodzieży – może to oznaczać potrzebę podejmowania szybkich decyzji. Czasem na skutek interwencji lub trudności, które w jej

trakcie wystąpią, nastolatek może być zagrożony utratą zdrowia, a nawet życia. Takie niebezpieczeństwo może wynikać nie tylko z działań osoby stosującej przemoc (z powodu ujawnienia przemy i groźby konsekwencji), lecz także ze zwiększenia trudnych emocji (strachu, bezsilności itp.) i działań autodestrukcyjnych samego dziecka, które mogą się pojawić w konsekwencji tej trudnej sytuacji.

Przed zakończeniem rozmowy z dzieckiem lub jego rodzicem należy zapytać o poziom bezpieczeństwa dziecka w domu oraz ustalić plan działania w obecnej sytuacji.

Rozpoznawanie sytuacji nastolatka polega na:

- **zebraniu informacji od pracowników** będących w kontakcie z nastolatkiem i/lub jego opiekunami – wskazujących na możliwość, że w środowisku domowym istnieje przemoc;
- **rozmowie z nastolatkiem** w celu ustalenia poziomu bezpieczeństwa w środowisku rodzinnym, przyczyn jego trudności oraz sytuacji, które je wywołują;
- **rozmowie z opiekunem, który może być wspierający i chroniący nastolatka** – na temat sytuacji w domu, źródeł trudności, zagrażających dziecku dobru zachowań dorosłych w środowisku wychowawczym;
- **rozmowie z opiekunem, który jest wskazywany lub podejrzewany o stosowanie przemocy wobec**

nastolatka – na temat możliwości zmiany w obszarze respektowania praw i realizacji potrzeb dziecka.

Wstępne rozpoznanie sytuacji jest pierwszym krokiem niezbędnym do zaplanowania potrzebnych działań. Drugim jest wybór sposobu postępowania zgodnie z wcześniej opracowanym w placówce zestawem możliwych trybów działania w konkretnych sytuacjach. Może to być natychmiastowa interwencja polegająca na powiadomieniu służb (np. Policji, pogotowia ratunkowego), ale także działania sprawdzające bezpieczeństwo dziecka.

Podjęcie działań interwencyjnych musi uwzględniać **zasadę pracy interdyscyplinarnej**, czyli współpracę z innymi profesjonalistami. By kompleksowo rozpoznać sytuację dziecka, może być potrzebna konsultacja ze specjalistami zajmującymi się przeciwdziałaniem przemocy domowej w środowisku lokalnym, np. w ośrodku interwencji kryzysowej, organizacji pozarządowej, w zespole ds. przemocy domowej w ośrodku pomocy społecznej itp.

Reagowanie na ujawnienie doświadczenia przemocy domowej – najważniejsze zasady rozmowy z dzieckiem na temat przemocy

Pracownik szkoły może dowiedzieć się o przemocy wobec dziecka, gdy:

- zaobserwuje objawy mogące być sygnałem doświadczenia przemocy i rozpocznie

z dzieckiem rozmowę na ten temat;

- nastolatek doznający przemocy ujawni mu te fakty;
- rówieśnik poinformuje, że wie od kolegi/koleżanki o tym, że doznaje on/ona przemocy.

Dziecko czujnie obserwuje reakcje nauczycieli, wychowawców, czyli znanych sobie osób, na ujawnienie przemocy domowej. Jeśli zachowania i wypowiedzi dorosłego sygnalizują dziecku gotowość przyjęcia tego, co ono mówi, wtedy ujawnia więcej. Jeśli nie – wycofuje się z relacjonowania swojej historii, minimalizuje jej znaczenie. Jest to w dużej mierze związane z wątpliwościami, jakie przeżywa w związku z ujawnianiem przemocy – brakiem pewności co do reakcji innych dorosłych i poczuciem winy z powodu nieelojalności wobec najbliższych.

Podczas rozmowy uczeń najczęściej wyraża:

- lęk związany z możliwością zaostrzenia przemocy,
- niepokój o bezpieczeństwo innych członków rodziny (np. młodszego rodzeństwa);
- trudności w radzeniu sobie z konsekwencjami przemocy i dalszego trwania w niestabilnej sytuacji domowej,
- potrzebę ochrony i zatrzymania przemocy.

W związku z powyższym każdy pracownik powinien znać podstawowe

zasady prawidłowego reagowania na ujawnienie przemocy domowej.

W sytuacji gdy dziecko/uczeń ujawnia przemoc domową, należy:

- kontynuować rozpoczętą przez dziecko rozmowę, dbając o bezpieczną atmosferę (odosobnione miejsce, nie na forum grupy);
- zachęcić do rozmowy, mówiąc np.: „to ważne, że mówisz o swoich problemach, chcę ci pomóc”;
- zapewnić dziecko o poważnym traktowaniu tych informacji: „to, co mówisz, pomoże w ustaleniu, czego najbardziej potrzebujesz w tej sytuacji”;
- ustalić podstawowe fakty dotyczące formy przemocy, jakiej dziecko doznaje lub doznawało, a także osób ją stosujących;
- zapytać dziecko o to, kto jest dla niego zaufanym opiekunem lub bezpiecznym dorosłym w domu;
- sprawdzić jego aktualny poziom bezpieczeństwa.

Po zakończeniu rozmowy warto zapisać sobie określenia, jakich dziecko używało na opisanie sytuacji przemocy, sporządzić krótką notatkę z przebiegu spotkania, zanotować najważniejsze fakty, które ujawniło dziecko.

Rozmowa z rodzicami/ opiekunami nastolatka

Rozmowa z opiekunami ma na celu sprawdzenie poziomu bezpieczeństwa dziecka w środowisku domowym.

W zależności od treści ujawnionych informacji może także wiązać się z poinformowaniem o konieczności podjęcia działań prawnych (np. uruchomienia procedury „Niebieskie Karty”).

Spotkanie z rodzicem/opiekunem wspierającym

Jeśli zebrane w zespole pracowników szkoły informacje i rozmowa z dzieckiem wskazują na to, że przynajmniej jeden z opiekunów nie stosuje przemocy, należy jak najszybciej zaprosić go na rozmowę. Opiekunem wspierającym będzie ten, który nie stosuje przemocy, deklaruje chęć współpracy na rzecz dziecka i chce je chronić przed agresją.

Podczas rozmowy z opiekunem niekrzywdzącym należy:

- przekazać informacje o sygnałach mogących świadczyć o przemocy, o obserwacjach pracowników placówki, o niepokoju o rozwój ucznia, np.: „Niepokoimy się zachowaniami ucznia/uczennicy, które mogą wskazywać na to, że doznaje przemocy. Chcielibyśmy dziś o tym porozmawiać”;
- poinformować (lub przypomnieć) o roli pracowników danej placówki oświatowej w systemie przeciwdziałania przemocy domowej (zadania wynikające z zapisów prawa), np.: „Zadaniem pracowników szkoły jest chronić każdego ucznia przez przemocą”;
- przekazać informacje o ujawnionych przez dziecko niepokojących faktach, np.:

„Paulina obawia się agresywnych zachowań ze strony mamy/taty”;

- ustalić, jaką wiedzę na ten temat posiada opiekun, jaka jest skala i rodzaj przemocy i jak długo jest stosowana w rodzinie, np.: „Podejrzewamy, że w państwa rodzinie dochodzi do przemocy. Chcielibyśmy zapytać panią/pana, jak pani/pan ocenia sytuację domową?”; „Jak długo to trwa?”;
- ustalić, czy opiekun jest gotowy na współpracę na rzecz ochrony dziecka, np.: „Potrzebujemy pani/pana współpracy, by zatrzymać przemoc wobec dziecka/dzieci. Jak pani/pan widzi taką możliwość? Chcielibyśmy poznać pani/pana pomysły na zmianę sytuacji dziecka/dzieci”.

Zawsze należy rodzicowi zwrócić uwagę na potrzebę chronienia dziecka i szczególnie zadbać o to, by fakt ujawnienia przemocy nie zagroził jego bezpieczeństwu (np. przez natężenie przemocy). W ten sposób informujemy rodzica niekrzywdzącego, że od tego momentu jego szczególnym zadaniem jest ochrona dziecka, a tę ochronę placówka oświatowa musi monitorować.

Kontakt z rodzicem niekrzywdzącym bywa trudny. Z obawy o utratę kontroli nad sytuacją w rodzinie może bronić dostępu do możliwości wyjaśnienia sytuacji. Jeśli ten rodzic także doznaje przemocy, to z lęku przed osobą ją stosującą może nie chcieć współpracować, może też obwiniać

dziecko o prowokowanie sprawy przemocy itp. **Celem rozmowy z tym opiekunem jest sprawdzenie, czy jest on w stanie ochronić dziecko (czy zgłasza taką chęć, przyjmuje zobowiązania i się z nich wywiązuje).**

Często podczas takich rozmów opiekun może skarżyć się na nieposłuszeństwo nastolatka, opisywać jego niewłaściwe zachowania w domu. W sytuacji podejrzenia przemocy domowej rozmowa z rodzicem powinna być skoncentrowana na ustaleniu faktów dotyczących przemocy wobec dziecka. Wiele problemów wychowawczych z dzieckiem, które zgłaszają rodzice podczas takich spotkań, może odwracać uwagę od istoty spotkania. Większość zachowań problemowych ucznia to bezpośrednio konsekwencje doznawania przemocy, np. reakcje na awantury domowe i trudność w radzeniu sobie z nagromadzeniem emocji.

Spotkanie z rodzicem/opiekunem stosującym przemoc domową

Dobłą praktyką jest rozmowa z opiekunem, który stosuje przemoc.

Odbycie rozmowy z nim daje szansę na uzyskanie pełnego obrazu sytuacji dziecka.

Podczas spotkania należy:

- przekazać informacje o potrzebie zmiany sytuacji dziecka w domu – czyli o istniejącym prawnie obowiązku ochrony dziecka przed przemocą, której mamy sygnały;

- poinformować, że przemoc wpływa negatywnie na rozwój dziecka i stanowi przestępstwo w świetle prawa;
- poinformować o obowiązkach prawnych profesjonalistów odnoszących się do zawiadamiania odpowiednich instytucji o zagrożeniu bezpieczeństwa dziecka (także uruchomienia procedury „Niebieskie Karty”).

Ze względu na możliwość wystąpienia silnych emocji, oporu, czasem agresji ze strony tego rodzica może być przydatne, by w spotkaniu brały udział dwie osoby, np. wyznaczona do takich celów osoba i dyrektor placówki lub wskazana przez niego osoba. Zdarza się, że opiekun grozi złożeniem skargi, zapowiada odwet za uruchomienie procedur prawnych. Czasem próbuje wzbudzić litość, przeprasza, prosi o wycofanie się z interwencji. Warto wtedy wyjaśnić wątpliwości, odpowiedzieć na pytania i pamiętać, że działamy na rzecz ochrony dziecka.

Pułapka:

Zachowania i wypowiedzi rodzica mogą czasem spowodować wycofanie się profesjonalisty z wcześniej przyjętego planu działania i odstąpienie od rozmowy o przemocy domowej a zajęcie się ustaleniem metod wychowawczych. Przekierowanie rozmowy na krytykę funkcjonowania dziecka w domu, jego niewłaściwego zachowania to częsty przejaw mechanizmu obronnego krzywdzącego rodzica.

Chce odejść od tematu rozmowy poprzez przerzucenie na dziecko odpowiedzialności za swoje przemocowe zachowania, które według niego są skutkiem problemów wychowawczych.

Podczas rozmowy należy zbadać wolę współpracy nad zmianą w rodzinie, powstrzymania się od stosowania przemocy wobec dziecka.

Jeśli podczas rozmowy opiekun stosujący przemoc ujawni informacje o stosowaniu przemocy i wyrazi chęć wzięcia na siebie zobowiązań służących zmianie sytuacji – warto przekazać informację o podjętych zobowiązaniach członkom zespołu interdyscyplinarnego koordynującego te zadania.

Najważniejsze aspekty rozmowy interwencyjnej z adolescentem i jego rodziną

Historia Pauliny

Paulina ma 16 lat. Któregoś dnia, gdy kolejny raz wychowawczynie klasy zapytała ją, czy może jej w czymś pomóc, bo widzi, że coś ją męczy – Paulina się rozpłakała. Opowiedziała o swojej trudnej sytuacji. Mieszka z mamą, ojczymem i dwojgiem młodszych braci. Gdy miała 3 lata, zmarł jej tata, niedługo potem mama wyszła drugi raz za mąż. Po 2 latach urodzili się bracia, a ojczym zaczął nadużywać alkoholu i stosować przemoc wobec mamy i Pauliny.

Gdy dziewczyna była w szkole podstawowej, próbowała powiedzieć psychologowi szkolnemu o sytuacji w domu, ale potem ze strachu przed ojczymem wycofała się z opowiadania o swojej sytuacji. Rozpoczęła liceum, a w domu przez chwilę było lepiej. Ojczym dostał pieniądze po swoim zmarłym ojcu, odnowili mieszkanie. Potem pieniądze się skończyły i w domu zrobiło się jeszcze gorzej – ojczym właściwie codziennie o coś się czepiał, ubliżał jej, kilka razy uderzył, znowu pił, a mama nie stawiała już w jej obronie. Dziewczyna wstydziła się swoich zwierzeń, ale wychowawczynie zapewniła ją, że jest właśnie po to, by jej pomóc. Powiedziała, że zaprosi mamę dziewczyny na spotkanie. Paulina bardzo chciała być na tym spotkaniu z obawy, że mama nie powie, jak wygląda naprawdę ich życie. Wychowawczynie wyjaśniła, że będzie rozmawiała z mamą o jej trudnościach i ustali, jak może im pomóc. Paulina opowiedziała jeszcze, że boi się o mamę, bo dużo śpi i właściwie już tylko ona zajmuje się braćmi. Wychowawczynie uruchomiła procedurę „Niebieskie Karty”, mimo że mama Pauliny prosiła, by nikogo nie zawiadamiać. Odbyła jeszcze kilka spotkań z mamą dziewczynki.

Historia Pauliny pokazuje, jak istotna jest uważność pedagoga na potrzeby nastolatki. Cenne jest ostrożne nawiązywanie z nią kontaktu, obserwacja i ustalanie, jakich działań ze strony dorosłych ona potrzebuje. Wychowawczynie zwróciła uwagę na to, że uczennica może potrzebować rozmowy i wsparcia. Dzięki jej wrażliwości na potrzeby dziewczynki udało się nawiązać z nią dobry kontakt. Podczas rozpoznawania jej sytuacji domowej i interwencji słuchała, odpowiadała na pytania, wyjaśniała swoją rolę.

Podczas podejmowania działań interwencyjnych w rodzinie ucznia-nastolatka warto pamiętać, że nastolatek:

- zna swoją sytuację domową, jest więc w stanie opowiedzieć o skali przemocy w domu, sprecyzować swoje potrzeby, ale potrzebuje dobrego kontaktu z dorosłym – pedagogiem lub wychowawcą;
- potrafi przedstawić, jak rodzic niestosujący przemocy reaguje na zachowania agresywne i czy jest w stanie działać na rzecz ochrony dzieci;
- zna historię podejmowanych wcześniej interwencji, może określić, co sprzyja, a co nie służy udzielaniu pomocy;
- często chce opowiedzieć komuś o swoich staraniach zmiany sytuacji;
- dobrze się czuje, gdy ma kontakt z dorosłym, który jest autentyczny, szczerze

i adekwatnie odpowiada na jego pytania dotyczące działań interwencyjnych; oczekuje od dorosłych konsekwencji co do podejmowanych decyzji;

- chce mieć możliwość (i ma do tego prawo) stałego kontaktu z kimś, kto może towarzyszyć mu podczas interwencji w jego rodzinie – należy rozmawiać z nim odważnie na temat przemocy, odpowiadać na pytania, przyjmować nowe informacje na temat zmian w rodzinie, a także rozmawiać z jego rodzicami o nim samym i jego potrzebach;
- potrzebuje także pomocy specjalisty zajmującego się pracą z młodzieżą doświadczającą przemocy w rodzinie;
- potrzebuje, by pracownicy szkoły (i inni specjaliści) rozmawiali z jego rodzicami, edukowali ich i przypominali, że przemoc jest niewłaściwym, niezgodnym z prawem zachowaniem.

Interwencja

Interwencja powinna być poprzedzona analizą zebranych informacji, następnie oceną możliwości ochrony przed przemocą domową, co prowadzi do podjęcia decyzji dotyczących możliwych form interwencji pedagogiczno-psychologicznych i prawnych.

Tryb interwencji – natychmiastowa

Należy działać w trybie natychmiastowej interwencji, gdy:

- informacje lub obserwacje wskazują na duże prawdopodobieństwo aktualnie doświadczanej przemocy, a jej nasilenie zagraża zdrowiu i życiu dziecka (drastyczna przemoc fizyczna lub psychiczna, niepokojący stan emocjonalny, myśli, plany samobójcze) oraz pozostaje ono w izolacji lub jest bezradne (np. ze względu na niepełnosprawność lub inne dodatkowe ograniczenia);
- wcześniej podejmowano już interwencję, a pracownicy placówki zauważają, że nie nastąpiła oczekiwana zmiana w sytuacji wychowawczej dziecka;
- zebrane w placówce informacje i rozmowa z dzieckiem wskazują na to, że oboje opiekunowie stosują przemoc – wtedy należy jak najszybciej uruchomić działania zabezpieczające.

Interwencja natychmiastowa oznacza, że placówka oświatowa zawsze w takiej sytuacji powinna **uruchomić procedurę „Niebieskie Karty”**.

W tym trybie działania może być niezbędne umieszczenie dziecka poza środowiskiem rodzinnym (w pieczy zastępczej), udzielenie mu specjalistycznej pomocy (np. lekarskiej) i dlatego **należy niezwłocznie skontaktować się z ośrodkiem pomocy społecznej lub najbliższą jednostką Policji**. O sytuacji dziecka powinien być także natychmiast powiadomiony **sąd rodzinny** (Sąd

Rejonowy, Wydział Rodzinny i Nieletnich), a **organy ścigania** (prokuratura) zawiadomione o podejrzeniu popełnienia przestępstwa.

Tryb interwencji – działania sprawdzające i ochronne względem dziecka

Ten tryb działania uruchamia się w przypadku, gdy:

- na podstawie obserwacji dziecka można powziąć **podejrzenie**, że doznaje ono przemocy domowej – np. występują czynniki ryzyka krzywdzenia dziecka, nie ma bezpośredniego świadka przemocy, dziecko nie ujawniło wprost, że doświadcza przemocy;
- nie ma bezpośredniego zagrożenia zdrowia i życia dziecka;
- istnieje możliwość współpracy z rodzicem niekrzywdzącym dziecka.

Ten tryb działań oznacza, że **należy uruchomić procedurę „Niebieskie Karty”** w celu sprawdzenia okoliczności i monitorowania sytuacji dziecka w rodzinie.

Uruchamianie procedury „Niebieskie Karty” w sytuacji ujawnienia lub podejrzenia przemocy domowej wobec nastolatka

W każdej sytuacji, jeśli podejrzewamy, że dziecko doznaje przemocy domowej, należy uruchomić procedurę „Niebieskie Karty”. Nie jest

to zależne od tego, czy rozmowa z rodzicem przyniesie informacje potwierdzające przemoc w środowisku rodzinnym.

Przepisy prawne zalecają, by – o ile to możliwe – wszystkie działania w ramach procedury, które wymagają kontaktu z dzieckiem, przeprowadzane były z udziałem psychologa. Brak dostępu do psychologa nie powinien jednak oznaczać, że działania nie zostaną wykonane. Osoby z wykształceniem pedagogicznym, na co dzień pracujące z dziećmi i młodzieżą mają ogromną wiedzę i dobry z nimi kontakt, mogą rozmawiać o przemocy i ustalić zakres potrzebnych działań ochronnych.

Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 6 września 2023 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz. U. poz. 1870) czynności dotyczące dziecka podejmuje się w obecności opiekuna prawnego, faktycznego lub innej osoby dorosłej wskazanej przez dziecko. Oznacza to, że uruchomienie procedury „Niebieskie Karty” może odbywać się w obecności opiekuna niekrzywdzącego. Należy w takiej sytuacji:

- wyjaśnić mu cel wszczęcia procedury (środowisko profesjonalistów będzie sprawdzało poziom bezpieczeństwa nastolatka);
- poinformować o prawach dziecka wynikających z tej

procedury i możliwej w niej roli opiekuna niekrzywdzącego (jeśli deklaruje współpracę, może reprezentować dziecko);

- zaproponować wprowadzenie niezbędnych konkretnych działań służących ochronie dziecka (jeśli jest konieczne: możliwość skorzystania z bezpiecznego schronienia, udzielenie pomocy medycznej i/lub psychologicznej);
- przekazać informacje o kolejnych działaniach w ramach procedury.

W trakcie rozmowy warto informować rodzica, że **najważniejszym celem wszystkich działań jest podniesienie poziomu bezpieczeństwa dziecka w domu.**

Rodzica wskazywanego jako stosującego przemoc warto również poinformować o uruchomieniu procedury „Niebieskie Karty”.

Działania w ramach procedury „Niebieskie Karty” – kolejność działań

Czynności w ramach procedury z udziałem pracowników placówek oświatowych to:

1. **Rozpoczęcie procedury poprzez wypełnienie formularza „Niebieska Karta – A”,** umieszczenie w nim wszystkich informacji dotyczących dziecka, jego rodziny i zgłaszanej przemocy.
2. **Przekazanie formularza do przewodniczącego Zespołu Interdyscyplinarnego.**

Oryginał formularza należy przekazać w ciągu 5 dni do przewodniczącego Zespołu Interdyscyplinarnego realizującego gminne zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy domowej (zwykle zespół działa w ośrodku pomocy społecznej).

3. Przekazanie formularza „Niebieska Karta – B”.

Formularz „Niebieska Karta – B” to informacja na temat praw osoby doznającej przemocy. Powinno się przekazać go opiekunowi prawnemu, który nie krzywdzi dziecka. Jeśli nie ma możliwości kontaktu lub współpracy z rodzi-

cem niekrzywdzącym, dokument przekazuje się opiekunowi faktycznemu lub osobie wskazanej przez dziecko. Formularz ten zawiera informacje o prawach osoby doznającej przemocy oraz listę instytucji, które udzielają specjalistycznej pomocy.

4. Udział w spotkaniach grupy diagnostyczno-pomocowej.

Pracownik placówki może zostać włączony do składu grupy diagnostyczno-pomocowej, by wspólnie z innymi specjalistami zaangażowanymi w procedurę „Niebieskie Karty” działać na rzecz ochrony dziecka.

Współpraca interdyscyplinarna

Przeciwdziałanie przemocy domowej jest zadaniem interdyscyplinarnym, ponieważ wymaga działań wykonywanych przez specjalistów o różnych kompetencjach.

Pracownik szkoły, mający na co dzień kontakt z dziećmi, obserwuje ich rozwój, zauważa trudności, ustala ich przyczynę. Pedagog czy psycholog szkolny może przeprowadzić rozmowę z dzieckiem, zwrócić uwagę jego rodzicom na ważne aspekty rozwoju dziecka. Pracownicy szkoły mają różne kompetencje, które są niezmiernie ważne w udzielaniu wsparcia w sytuacji przemocy domowej. Gdy procedura „Niebieskie Karty” dotyczy dziecka, pracownik oświaty jest także powoływany do grupy diagnostyczno-pomocowej.

Udział w spotkaniu grupy diagnostyczno-pomocowej umożliwia:

- **wymianę informacji** na temat dziecka i jego sytuacji wychowawczej z innymi profesjonalistami;
- **uczestnictwo w działaniach diagnostycznych** – pracownik szkoły udziela informacji innym członkom grupy diagnostyczno-pomocowej o funkcjonowaniu dziecka, efektach rozmów z jego opiekunami, ocenie współpracy z nimi, zwraca uwagę na istotne elementy funkcjonowania dziecka w rodzinie związane ze specyfiką jego wieku oraz wyrażone przez nie potrzeby;

- **monitorowanie sytuacji dziecka** – członek grupy otrzymuje informacje z działań innych służb i instytucji, realizacji zaplanowanych z rodziną strategii poprawy sytuacji domowej;
- **współuczestniczenie w podejmowaniu decyzji co do form interwencji** – pomaga to w ocenie skuteczności podjętych dotychczas działań i daje możliwość skorygowania działań naprawczych;
- **poszerzenie wiedzy o informacje** na temat funkcjonowania systemu, konkretnych miejsc udzielających pomocy, specjalistów;
- **włączanie się w bieżące monitorowanie bezpieczeństwa dziecka** – przekazanie i otrzymanie potrzebnych do tego informacji.

Ważnym aspektem pracy w ramach systemu przeciwdziałania przemocy domowej jest regularny udział w szkoleniach. Umożliwiają one nabywanie kompetencji w zakresie ochrony przed przemocą domową. Służy temu wiedza na temat objawów krzywdzenia, sposobu rozmawiania z uczniem o przemocy, z jego rodzicami, możliwości udzielania wsparcia i monitorowania bezpieczeństwa w środowisku rodzinnym. Szkolenia dostarczają także wiedzy na temat aktualnych przepisów prawnych. Rekomenduje się także korzystanie z konsultacji, doradztwa i superwizji.

O czym należy pamiętać, podejmując interwencję?

Nastolatek a interwencja

Doświadczenie przemocy oznacza dla dziecka brak szacunku dla jego osoby, potrzeb, emocji, trudności związanych z etapem rozwoju. Warto pamiętać, by swoimi działaniami nie powielać takich zachowań w stosunku do niego. Nie zawsze od razu zrozumie ono intencje (chęć pomocy) pracownika placówki, do której uczęszcza.

Dlatego warto, by w kontekście podejmowanej interwencji przekazać nastolatkowi:

- jaka jest rola pracownika szkoły i jakie są jego zadania w działaniach interwencyjnych, np.: „Moim zadaniem jako wychowawcy jest chronić każdego ucznia przed przemocą”;
- jakie są nadchodzące etapy zmian w życiu jego i jego rodziny, np.: „Chcę zaproponować twoim rodzicom pomoc w zmianie sposobu traktowania ciebie, powiem im, że to jest niezbędne”;
- co będzie się działo w czasie interwencji i po niej, np.: „Zaproszę rodzica, o którym mówiłeś, że nie używa przemocy, i ustalę z nim, jak wprowadzić zmiany w domu, jak realizować twoje potrzeby. Będę też rozmawiał z twoim drugim opiekunem/rodzicem. W porozumieniu z pedagogiem/

psychologiem ustalimy najlepszy sposób działania i będziemy sprawdzać, czy twoja sytuacja się polepsza”.

Profesjonalista a interwencja

Warto pamiętać o kilku istotnych aspektach w sytuacji podejrzenia przemocy domowej w rodzinie dziecka.

1. Bądź uważny!

Bądź w kontakcie z dzieckiem, które prosi cię o rozmowę, o pomoc. Jesteś ważnym dorosłym w jego życiu – widzi cię na co dzień i obserwuje, czy może liczyć na twoje wsparcie. Prośbę o pomoc może wyrażać w różny sposób. Czasem zwraca na siebie twoją uwagę nieadekwatnym zachowaniem, przyciąga twoją uwagę, byś się zatrzymał i zapytał, co się dzieje w jego życiu. Niekiedy opowiada ci historię przemocy domowej, mówiąc, że to problem kogoś innego. Sprawdza, czy może ci zaufać.

2. Rozmowa z nastolatkiem. Ujawnienie przemocy.

Twoje zaangażowanie podczas rozmowy to dla niego sygnał, że jest nadzieja, że jesteś tym dorosłym, który uznaje jego potrzeby i prawa. Gdy ujawni przemoc – wysłuchaj, powiedz, że postarasz się mu pomóc, i dotrzymaj słowa. Skonsultuj się i działaj zgodnie z zasadami przyjętymi w twojej szkole.

3. Standardy ochrony dzieci przyjęte w placówce.

Dowiedz się, jakie są zasady postępowania w twojej placówce w sytuacji podejrzenia przemocy domowej i działaj dokładnie według tych wytycznych. Zawsze możesz konsultować swoje wątpliwości z innymi profesjonalistami i specjalnie do tego wyznaczonymi osobami.

4. Spotkania z opiekunem/opiekunami.

Rozmowy z rodzicami na temat bezpieczeństwa dziecka w domu mogą być trudne. Koniecznie wcześniej przygotuj się do takiej rozmowy. Jeśli nie czujesz się pewnie, poradź się osoby wyznaczonej w szkole do takich działań. Jeśli tego potrzebujesz, to poproś kogoś o towarzyszenie ci. Drugi profesjonalista może z dystansu zauważyć coś ważnego, pomóc ci skoncentrować się na zebraniu istotnych informacji. Podczas spotkania uspokój atmosferę, skup się na głównych punktach rozmowy, powiedz o jej głównym celu. Z reguły dla opiekuna taka rozmowa też jest stresująca i krępująca, odsłaniająca słabe strony bycia rodzicem, pełna lęku i uruchamiająca potrzebę przejścia kontroli nad rozmową.

5. Analiza sytuacji.

Dokonuj jej zawsze w zespole – nigdy sam. Weź pod uwagę dobro i bezpieczeństwo dziecka. Wycho-

wując się w domu z problemem przemocy, nie poradzi sobie ono z agresją bez ochrony ze strony innych dorosłych osób. Po zebraniu informacji i obserwacji różnych osób w twojej placówce możesz mieć wątpliwości, nie być pewny, jak postąpić. Podziel się tym w zespole. Ustalcie wspólnie najlepszy tryb działania.

Nigdy nie zostawiaj bez opieki dziecka, gdy widzisz, że jest w niebezpieczeństwie. Monitoruj jego sytuację do chwili przekazania informacji służbom uprawnionym do działań zabezpieczających dziecko.

6. Procedura „Niebieskie Karty”. Współpraca interdyscyplinarna.

Uruchamiając procedurę, dajesz rodzinie szansę na zmianę sytuacji. Jej rozpoczęcie zawsze oznacza, że do specjalistów dotarł sygnał o przemoc. Nie zajmuj się zbieraniem dowodów, udowadnianiem winy i formułowaniem oskarżenia wobec rodziców. Celem procedury jest zatrzymanie przemocy i zmiana sytuacji dziecka. Tobie, by działać, wystarczy podejrzenie. To zespół interdyscyplinarny sprawdzi, czy dziecku i rodzinie jest potrzebna pomoc systemu. Nie przeocz sygnału o przemoc z powodu lęku przed oceną. Zatrzymaj się w gronie współpracowników nad niepokojącą cię sytuacją dziecka. Czasem możesz być jedyną osobą, która ze względu na ograniczenia

dziecka – wiek, trudności rozwojowe, niepełnosprawność – umie się z nim komunikować. Współpracuj z profesjonalistami z innych dziedzin (pracownikiem ośrodka pomocy społecznej, kuratorem, funkcjonariuszem Policji itp.) i udziel im wsparcia w tym zakresie.

7. Monitoring.

Jesteś tym profesjonalistą, który widząc na co dzień dziecko, może monitorować zachodzące w nim zmiany związane z podjęciem

działań interwencyjnych. Według ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej należy monitorować sytuację osób, które doznały przemocy, przez 9 miesięcy od zakończenia działań procedury „Niebieskie Karty”. Bądź czujny na sygnały pogarszającego się stanu dziecka, reaguj na zgłaszane przez niego problemy i jego potrzeby.

Działaj zgodnie ze swoimi zadaniami i kompetencjami służbowymi.

Grzegorz Wrona

Pracownicy oświaty jako osoby udzielające pomocy w sytuacji przemocy domowej – o czym powinien pamiętać profesjonalista, podejmując interwencję

W sytuacji, w której przedstawiciel oświaty dowiaduje się o indywidualnym przypadku przemocy domowej, w pierwszej kolejności powinien dokonać oceny, czy jest zagrożone życie lub zdrowie osób doznających przemocy. Prawo nie przewiduje specjalnego formularza skierowanego bezpośrednio do przedstawicieli oświaty, który mógłby im pomóc w dokonaniu tej oceny. Przewidziano jednak taki formularz dla policjantów oraz dla pracowników socjalnych. Jeżeli przedstawiciel oświaty ma wątpliwość, czy życie lub zdrowie osób doznających przemocy jest zagrożone, może posłużyć się formularzem policyjnym lub tym przeznaczonym dla pracowników socjalnych. Stwierdzenie występowania zagrożenia życia i zdrowia w indywidualnym przypadku przemocy powinno skutkować zwróceniem się do Policji (lub Żandarmerii Wojskowej, jeżeli osobą stosującą przemoc jest żołnierz pozostający w służbie wojskowej) o zastosowanie tzw. nakazów ochrony, czyli nakazanie osobie stosującej przemoc opuszczenia miejsca zamieszkania oraz

zakazanie zbliżania się do miejsca zamieszkania, kontaktu z osobą doznającą przemocy, zbliżania się do osoby doznającą przemocy, przebywania w określonych miejscach, takich jak placówka oświatowa, miejsce pracy osoby doznającej przemocy czy ośrodek sportu.

Przedstawicielami oświaty, którzy są zobowiązani do wszczęcia procedury „Niebieskie Karty”, są: nauczyciel wychowawca, nauczyciel znający sytuację dziecka. Jeżeli ze szkołą lub placówką oświatową współpracuje psycholog, pedagog lub terapeuta, to przedstawiciele tych zawodów również są zobligowani do uruchomienia procedury „Niebieskie Karty” w przypadku podejrzenia występowania przemocy domowej.

Przemoc domowa, skierowana bezpośrednio do dziecka lub której dziecko jest świadkiem, stanowi zagrożenie dobra dziecka. Prawo obliгуje każdego, kto dowiedział się o zagrożeniu dobra dziecka, do poinformowania o tym sądu rodzinnego właściwego ze względu na miejsce zamieszkania dziecka.

Przemoc domowa nie zawsze jest przestępstwem. Jeżeli jednak osoba stosująca przemoc domową swoim zachowaniem mogła wypełnić znamiona przestępstwa ściganego z urzędu (sprawy, w których oskarżycielem jest Policja, prokuratura lub inna instytucja państwowa), na osobie mającej podejrzenie przestępstwa ciąży

prawny obowiązek zawiadomienia Policji lub prokuratury.

Przy czynnościach wykonywanych z małoletnim powinien być obecny jego przedstawiciel ustawowy, a jeżeli zachodzi obawa, że przedstawiciel ustawowy małoletniego stosuje przemoc domową lub w dostateczny sposób nie chroni małoletniego przed przemocą, wtedy procedurę „Niebieskie Karty” można uruchomić przy udziale osoby wskazanej przez małoletniego. Dla wskazania przez małoletniego osoby do reprezentacji w procedurze „Niebieskie Karty” ani nie wymaga się skończenia przez małoletniego określonego wieku, ani nie przewidziano specjalnej formy (pisemnej, ustnej) takiego wskazania.

Definicja przemocy domowej, osoby doznającej przemocy, osoby stosującej przemoc oraz świadka przemocy

Przemocą domową będzie każde umyślne, dokonane z użyciem przewagi naruszenie prawa osoby doznającej przemocy. Ta skrócona wersja definicji wynika z pełnego brzmienia ustawowej **definicji przemocy domowej** określonej w art. 2 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz. U. z 2021 r. poz. 1249 z późn. zm.) (dalej: Przem.Dom.Ust.) jako: „jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie,

wykorzystujące przewagę fizyczną, psychiczną lub ekonomiczną, naruszające prawa lub dobra osobiste osoby doznającej przemocy domowej, w szczególności:

- a. narażające tę osobę na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia lub mienia,
- b. naruszające jej godność, nietykalność cielesną lub wolność, w tym seksualną,
- c. powodujące szkody na jej zdrowiu fizycznym lub psychicznym, wywołujące u tej osoby cierpienie lub krzywdę,
- d. ograniczające lub pozbawiające tę osobę dostępu do środków finansowych lub możliwości podjęcia pracy lub uzyskania samodzielności finansowej,
- e. istotnie naruszające prywatność tej osoby lub wzbudzające u niej poczucie zagrożenia, poniżenia lub udęczenia, w tym podejmowane za pomocą środków komunikacji elektronicznej”.

Zatem każde (nawet pojedyncze) działanie lub zaniechanie naruszające prawa osoby doznającej przemocy, dokonane umyślnie i z użyciem przewagi, będzie stanowiło przemoc domową. Wyliczenie w przytoczonej definicji skutków, jakie przemoc domowa może wywołać, ma charakter przykładowy. Przemoc domowa może przynieść również inne następstwa, niewymienione w definicji, lub nie wywołać żadnych.

Definicja przemocy domowej odnosi się zarówno do osób dorosłych, jak i dzieci. Na podstawie tej definicji możemy wyróżnić różne formy przemocy, takie jak: przemoc fizyczną, psychiczną, seksualną, ekonomiczną, cyberprzemoc. Niewymienioną w ustawowej definicji przemocy domowej formą przemocy wobec dzieci jest zaniedbanie. Bez względu jednak na rodzaj przemocy dzieci mogą jej doświadczać w każdej z wymienionych form. O ile tradycyjnie wskazuje się na przemoc fizyczną, psychiczną czy seksualną wobec dzieci, o tyle mogą one doznawać również przemocy ekonomicznej. Nie sprowadza się ona bowiem jedynie do dostępu do środków płatniczych, ale przede wszystkim polega na ograniczeniu lub pozbawieniu podstawowych dóbr materialnych niezbędnych do prawidłowej egzystencji, a w przypadku dzieci do prawidłowego rozwoju psychicznego i fizycznego.

Definicja osoby doznającej przemocy domowej została sformułowana w art. 2 ust. 1 pkt 2 Przem.Dom.Ust. i stąd wiemy, że „należy przez to rozumieć:

- a. małżonka, także w przypadku gdy małżeństwo ustało lub zostało unieważnione, oraz jego wstępnych, zstępnych, rodzeństwo i ich małżonków,
- b. wstępnych i zstępnych oraz ich małżonków,
- c. rodzeństwo oraz ich wstępnych, zstępnych i ich małżonków,

- d. osobę pozostającą w stosunku przysposobienia i jej małżonka oraz ich wstępnych, zstępnych, rodzeństwo i ich małżonków,
- e. osobę pozostającą obecnie lub w przeszłości we wspólnym pożyciu oraz jej wstępnych, zstępnych, rodzeństwo i ich małżonków,
- f. osobę wspólnie zamieszkującą i gospodarującą oraz jej wstępnych, zstępnych, rodzeństwo i ich małżonków,
- g. osobę pozostającą obecnie lub w przeszłości w trwałej relacji uczuciowej lub fizycznej niezależnie od wspólnego zamieszkiwania i gospodarowania,
- h. małoletniego – wobec których jest stosowana przemoc domowa”.

W celu ustalenia, czy dana osoba jest objęta ochroną jako osoba doznająca przemocy, należy sprawdzić, czy znajduje się w powyższym wyliczeniu. Dodatkowo zgodnie z art. 2 ust. 2 Przem.Dom.Ust. osobą doznającą przemocy domowej jest małoletni, który jest świadkiem przemocy domowej (czyli przemoc nie była skierowana do małoletniego bezpośrednio, jednak widział on akt przemocy lub ma wiedzę o stosowaniu przemocy domowej).

W katalogu osób wymienionych jako mogące doznawać przemocy domowej kilkakrotnie wskazano kategorie „wstępny” i „zstępny”. Są to określenia

używane głównie w prawie cywilnym w następujący znaczeniu: wstępnym jest każdy krewny, który urodził się przed daną osobą w linii prostej (czyli rodzice, dziadkowie, pradziadkowie), a zstępnym każdy krewny w linii prostej, który urodził się po danej osobie (czyli dzieci, wnuki, prawnuki).

Kategoria osób doznających przemocy domowej określona w art. 2 ust. 1 pkt 2 lit. e Przem.Dom.Ust. jako „osoby pozostające obecnie lub w przeszłości we wspólnym pożyciu” oznacza osoby niezwiązane instytucją małżeństwa, lecz których relacje są analogiczne jak małżeńskie (czyli osoby wspólnie zamieszkujące połączone więzią emocjonalną, fizyczną i ekonomiczną).

Osobami doznającymi przemocy domowej mogą być również takie osoby, których nie łączy więź uczuciowa czy fizyczna, a jedynie wspólne zamieszkiwanie i gospodarowanie – art. 2 ust.1 pkt 2 lit. f Przem.Dom.Ust. Zatem jeżeli w danym budynku zamieszkują wieloosobowa rodzina, wśród której członków znajdują się osoby niespokrewnione i niespowinowane z pozostałymi lokatorami (np. partner wnuczki właścicielki domu), to bez względu na rodzaj łączących te osoby relacji w przypadku wystąpienia przemocy będzie miała wobec nich zastosowanie Przem.Dom.Ust.

Osobną kategorią osób doznających przemocy domowej są osoby, które łączyła lub łączy trwała

relacja uczuciowa lub fizyczna, pomimo że ze sobą nie mieszkają lub nawet nigdy nie mieszkali. Przez trwałą relację uczuciową lub fizyczną należy rozumieć taki rodzaj relacji, który nie jest jednorazowy lub incydentalny i ma charakter tylko emocjonalny lub tylko fizyczny. Możliwe jest zatem nawiązanie tego rodzaju relacji np. poprzez Internet, nawet jeżeli dane osoby nie spotkały się nigdy bez pośrednictwa technologii. W takiej sytuacji, gdy przemoc jest stosowana za pomocą środków komunikacji elektronicznej, możemy mówić o cyberprzemocy.

Ostatnią z kategorii wymienionych w definicji osoby doznającej przemocy domowej są małoletni. Ustawodawca w żaden sposób nie wskazał, jaki rodzaj relacji powinien łączyć osobę stosującą przemoc z małoletnim, który tej przemocy doznaje. Oznacza to, że nie ma znaczenia, kim dla małoletniego jest osoba stosująca wobec niego przemoc domową. Może to być więc osoba zupełnie obca, niezamieszkująca z małoletnim. Zatem małoletni podlega ochronie przed przemocą domową we wszelkich sytuacjach, w których przemoc wobec niego stosują osoby z nim spokrewnione, wspólnie zamieszkujące, ale również osoby zupełnie obce, które np. okresowo sprawują opiekę nad małoletnim w ramach obowiązków służbowych (czyli opiekunka lub wychowawca w internacie itp.).

W ustawie o przeciwdziałaniu przemocy domowej znajdziemy także **definicję osoby stosującej przemoc domową** – zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt 3 jest to pełnoletni, który dopuszcza się przemocy domowej wobec osób wymienionych wyżej w definicji osób doznających przemocy domowej.

Osobą pełnoletnią zgodnie z art. 10 § 1 Kodeksu cywilnego jest ten, kto ukończył lat osiemnaście, z zastrzeżeniem § 2, który brzmi: „Przez zawarcie małżeństwa małoletni uzyskuje pełnoletność. Nie traci jej w razie unieważnienia małżeństwa”.

Jednocześnie zgodnie z art. 10 § 1 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego: „Nie może zawrzeć małżeństwa osoba niemająca ukończonych lat osiemnastu. Jednakże z ważnych powodów sąd opiekuńczy może zezwolić na zawarcie małżeństwa kobiecie, która ukończyła lat szesnaście, a z okoliczności wynika, że zawarcie małżeństwa będzie zgodne z dobrem założonej rodziny”.

W konsekwencji brzmienia przytoczonych przepisów przemocą domową może stosować osoba, która ukończyła osiemnasty rok życia, oraz min. szesnastoletnia kobieta, która za zgodą sądu wstąpiła w związek małżeński.

W Przem.Dom.Ust. (art. 2 ust. 1 pkt 4) zdefiniowano również świadka przemocy domowej w następujący

sposób: „należy przez to rozumieć osobę, która posiada wiedzę na temat stosowania przemocy domowej lub widziała akt przemocy domowej”.

Zgodnie z przytoczoną definicją każdy, kto posiada wiedzę o przemoc (a zatem także ten, komu osoba doznająca przemocy opowiedziała o tym, co ją spotkało), staje się automatycznie świadkiem przemocy. Dzieci, które widziały akt przemocy lub mają o niej wiedzę, są nie tylko świadkami przemocy, ale również z mocy prawa osobami doznającymi przemocy. Tak sformułowana definicja świadka przemocy nie przesądza o tym, kto zostanie uznany za osobę stosującą przemoc domową. Może się zatem zdarzyć, że osoba dorosła, która celowo przekazuje dziecku informację o przemoc, pomimo że powinno być ono chronione przed takimi informacjami, zostanie uznana za osobę stosującą przemoc psychiczną wobec dziecka.

Zadania przedstawicieli oświaty w procedurze „Niebieskie Karty”

W obecnym brzmieniu Przem.Dom. Ust. oraz rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 6 września 2023 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularza „Niebieska Karta” (Dz. U. 2023 poz. 1870) nie określono odrębnie zadań dla przedstawicieli oświaty. Nie oznacza to jednak, że przedstawiciele oświaty

pełnią w systemie przeciwdziałania przemoc domowej rolę poboczną. Przeciwnie, realizacja zadań przez przedstawicieli oświaty w ramach przeciwdziałania przemoc domowej jest nieodzowną częścią skutecznej ochrony osób doznających przemoc, przede wszystkim dzieci, ale również osób dorosłych.

System przeciwdziałania przemoc domowej oparty jest na funkcjonujących w każdej gminie Zespołach Interdyscyplinarnych. Głównym zadaniem Zespołu jest podejmowanie działań na poziomie lokalnym skierowanych na przeciwdziałanie zjawisku przemoc domowej. Zespół nie zajmuje się sprawami indywidualnymi, tylko ogólnymi. Jeżeli do Zespołu Interdyscyplinarnego wpływa informacja o podejrzeniu występowania przemoc domowej w indywidualnym przypadku (może to być formularz „Niebieska Karta – A” lub zawiadomienie o przemoc domowej), w każdym wypadku Zespół Interdyscyplinarny jest obowiązany powołać Grupę Diagnostyczno-Pomocową. Udział przedstawiciela oświaty w Zespole Interdyscyplinarnym jest obowiązkowy. Powołanie przedstawiciela oświaty do Grupy Diagnostyczno-Pomocowej już nie jest obligatoryjne, co wynika z faktu, że nie w każdym przypadku występowania przemoc domowej procedura będzie obejmowała osoby realizujące obowiązek szkolny lub w innej formie związane z systemem oświaty. Jeżeli jednak w przypadku

indywidualnym związanym z przemocą domową działania Grupy Diagnostyczno-Pomocowej skierowane są do małoletnich korzystających z instytucji oświatowych, ich przedstawiciel powinien być powołany do tej grupy.

Każdy z przedstawicieli oświaty powołany do Zespołu Interdyscyplinarnego czy Grupy Diagnostyczno-Pomocowej zgodnie z art. 9a ust.13 Przem.Dom.Ust. wykonuje swoje obowiązki zawodowe. Konsekwencją przytoczonego przepisu jest m.in. to, że ocena sposobu wykonywania obowiązków lub skutków ich niedopełnienia odbywa się na zasadach wynikających z wykonywania określonego zawodu.

Członkowie zarówno Zespołu Interdyscyplinarnego, jak i Grupy Diagnostyczno-Pomocowej objęci są klauzulą poufności dotyczącą wszelkiej informacji, jaką pozyskali w ramach członkostwa w Zespole Interdyscyplinarnym lub Grupie Diagnostyczno-Pomocowej. Obowiązek zachowania tajemnicy trwa również po ustaniu członkostwa w Zespole Interdyscyplinarnym i Grupie Diagnostyczno-Pomocowej.

Prawo nie precyzuje, kto ma reprezentować oświatę w Zespole Interdyscyplinarnym. Jednak z uwagi na rodzaj realizowanych zadań przez Zespół Interdyscyplinarny można rozważyć powołanie do niego osoby mającej zawodowy wpływ na spo-

sób funkcjonowania oświaty w danej gminie. Zadania przedstawiciela oświaty będącego członkiem Zespołu Interdyscyplinarnego to m.in.:

- a. diagnozowanie problemu przemocy domowej na poziomie lokalnym;
- b. inicjowanie działań profilaktycznych, edukacyjnych i informacyjnych mających na celu przeciwdziałanie przemocy domowej i powierzanie ich wykonania właściwym podmiotom;
- c. inicjowanie działań w stosunku do osób doznających przemocy domowej oraz osób stosujących przemoc domową;
- d. udział w opracowaniu projektu gminnego programu przeciwdziałania przemocy domowej oraz ochrony osób doznających przemocy domowej;
- e. udział w rozpowszechnianiu informacji o instytucjach, osobach i możliwościach udzielenia pomocy w środowisku lokalnym;
- f. udział w powoływaniu grup diagnostyczno-pomocowych i bieżące monitorowanie realizowanych przez nie zadań;
- g. udział w monitorowaniu procedury „Niebieskie Karty”;
- h. udział w kierowaniu osoby stosującej przemoc domową do uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym dla osób stosujących przemoc domową lub programie psychologiczno-terapeutycznym

- dla osób stosujących przemoc domową;
- i. udział w wyrażaniu zgody na wgląd do dokumentacji przez osoby objęte procedurą „Niebieskie Karty”.

Zespół Interdyscyplinarny spotyka się na posiedzeniach nie rzadziej niż raz na dwa miesiące. Udział w posiedzeniu Zespołu Interdyscyplinarnego jest obowiązkowy. W przypadku trzeciej i każdej kolejnej nieobecności na posiedzeniu zostaje skierowana do pracodawcy informacja o absencji.

Członkowie Zespołu Interdyscyplinarnego w ciągu 12 miesięcy od powołania przechodzą obowiązkowe szkolenie organizowane przez samorząd województwa.

Skargę na Zespół Interdyscyplinarny lub członka Zespołu Interdyscyplinarnego wniesioną przez osobę uczestniczącą w procedurze „Niebieskie Karty” rozpatruje wójt/burmistrz lub prezydent miasta.

Do Grupy Diagnostyczno-Pomocowej może zostać powołany przedstawiciel oświaty, który jest: nauczycielem wychowawcą będącym wychowawcą klasy lub nauczycielem znającym sytuację domową małoletniego, pedagogiem, psychologiem lub terapeutą.

Jeżeli jednak członkowie Grupy Diagnostyczno-Pomocowej uznają za niezbędne powołanie do grupy

innych przedstawicieli oświaty niż wyżej wymienieni, mogą zwrócić się z wnioskiem o takie powołanie do Zespołu Interdyscyplinarnego.

Do zadań przedstawiciela oświaty powołanego w skład Grupy Diagnostyczno-Pomocowej realizowanych wspólnie z pozostałymi członkami Grupy Diagnostyczno-Pomocowej należą m.in.:

- a. dokonanie, na podstawie procedury „Niebieskie Karty”, oceny sytuacji domowej osób doznających przemoc domową oraz osób stosujących przemoc domową;
- b. realizacja procedury „Niebieskie Karty” w przypadku potwierdzenia podejrzenia wystąpienia przemoc domowej, zwłaszcza w sytuacji wystąpienia ryzyka zagrożenia życia lub zdrowia;
- c. realizacja działań w stosunku do osób doznających przemoc domową oraz osób stosujących przemoc domową;
- d. występowanie do zespołu interdyscyplinarnego z wnioskiem o skierowanie osoby stosującej przemoc domową do uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową albo w programach psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową;
- e. monitorowanie sytuacji osób doznających przemoc

- domowej, a także zagrożonych wystąpieniem przemocy domowej, w tym również po zakończeniu procedury „Niebieskie Karty”;
- f. zakończenie procedury „Niebieskie Karty”;
 - g. dokumentowanie podejmowanych działań, stanowiących podstawę:
 - uznania braku zasadności wszczęcia procedury „Niebieskie Karty”,
 - wszczęcia procedury „Niebieskie Karty”;
 - h. informowanie przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego o efektach podjętych działań w ramach procedury „Niebieskie Karty”.

Poszczególne zadania realizowane w ramach procedury „Niebieskie Karty” przez przedstawiciela oświaty są ustalane przez Grupę Diagnostyczno-Pomocową w indywidualnym planie pomocy osobie doznającej przemocy domowej. Ramy zadań przedstawiciela oświaty są wyznaczone z jednej strony przez zakres jego obowiązków zawodowych, a z drugiej strony przez zakres danych osobowych, jakie może przetwarzać Grupa Diagnostyczno-Pomocowa, określony w art. 9c Przem.Dom.Ust.

Przedstawiciel oświaty z racji pozostawania w kontakcie z dziećmi realizującymi obowiązek szkolny czy obowiązek nauki lub korzystających z innych form edukacji ma przede

wszystkim za zadanie określić, w jaki sposób funkcjonuje dziecko zarówno w grupie rówieśniczej, jak i w placówce oświatowej, do której uczęszcza. Jeżeli sytuacja tego wymaga, przedstawiciel oświaty powinien udzielić pomocy dziecku, a także zorganizować na terenie placówki oświatowej taki rodzaj wsparcia, jakim dysponuje dana placówka. W praktyce cenna jest również wymiana informacji pomiędzy przedstawicielami oświaty a pozostałymi członkami Grupy Diagnostyczno-Pomocowej.

Tryb pracy Grupy Diagnostyczno-Pomocowej sprowadza się do posiedzeń, z których pierwsze ma się odbyć w ciągu pięciu dni roboczych od chwili otrzymania przez grupę formularza „Niebieska Karta – A”. Na posiedzeniach omawia się poszczególne działania, spotyka z osobą doznającą przemocy oraz (na osobnym

spotkaniu) z osobą stosującą przemoc domową. W wyniku współpracy członków Grupy Diagnostyczno-Pomocowej powstaje plan pomocy osobie doznającej przemocy, który jest realizowany przez wszystkich członków grupy. Po zakończeniu procedury „Niebieskie Karty” Grupa Diagnostyczno-Pomocowa rozpoczyna działania w ramach dziewięciomiesięcznego monitoringu osób objętych uprzednio procedurą „Niebieskie Karty”. W ramach monitoringu członkowie grupy pozostają w kontakcie z osobami, do których monitoring jest skierowany.

Podstawy wszczęcia procedury „Niebieskie Karty”

Obowiązek wszczęcia procedury „Niebieskie Karty” przez przedstawicieli oświaty spoczywa na nauczycielu wychowawcy będącym wychowawcą klasy lub nauczycielem znającym sytuację domową małoletniego, pedagogu, psychologa lub terapeucie związanym zawodowo z placówką oświatową.

Procedurę „Niebieskie Karty” rozpoczyna się poprzez wypełnienie formularza „Niebieska Karta – A” w przypadku podejrzenia występowania przemocy domowej – podstawa prawna art. 9d ust. 4 Przem. Dom.Ust. Do wszczęcia procedury nie jest zatem konieczne, aby osoba wszczynająca dysponowała dowodami na występowanie przemocy

domowej. Do powstania podejrzenia występowania przemocy wystarczające jest jej ujawnienie przez osobę doznającą przemocy, np. w sytuacji kiedy dziecko zwierzy się nauczycielowi, że doznaje przemocy lub że jest jej świadkiem.

Osoby, które nie są wymienione jako uprawnione do wszczęcia procedury „Niebieskie Karty”, a mają podejrzenie występowania przemocy w indywidualnym przypadku, formułują zawiadomienie o podejrzeniu występowania przemocy skierowane do Zespołu Interdyscyplinarnego właściwego ze względu na miejsce zamieszkania osoby doznającej przemocy domowej. Ustawodawca nie przewidział ani wzoru takiego zawiadomienia, ani zakresu treści, jakie powinno zawierać. Przy formułowaniu zawiadomienia należy pamiętać, że jego celem jest rozpoczęcie działań przez Grupę Diagnostyczno-Pomocową, a zatem niezbędne jest podanie danych osób, których sprawa dotyczy (imion, nazwisk, adresu zamieszkania), rodzaju przemocy lub wskazania zachowań, które mogą być przemocą domową. Jeżeli osoba zawiadamiająca ma wiedzę np. na temat tego, jakie osoby zamieszkują pod adresem, gdzie ma dochodzić do przemocy, w szczególności czy są tam dzieci, należy również podać te informacje, wskazując imiona i nazwiska dzieci oraz jeżeli realizują obowiązek szkolny lub nauki, to w jakiej placówce oświatowej.

Wszczęcie procedury „Niebieskie Karty” odbywa się w obecności osoby doznającej przemocy domowej. Jeżeli osobą doznającą przemocy jest małoletni, w trakcie wszczęcia procedury powinna być obecna osoba reprezentująca małoletniego jako jego opiekun prawny (rodzic mający władzę rodzicielską lub inna osoba, która została przez sąd ustanowiona opiekunem prawnym) lub pełnoletnia osoba najbliższa w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2024 r. poz. 17), lub pełnoletnia osoba wskazana przez małoletniego. Jednak gdy opiekun prawny jest osobą stosującą przemoc, to nie może on reprezentować małoletniego. W takim wypadku małoletni ma prawo sam wskazać osobę do reprezentacji (wskazanie następuje w dowolnej formie, nie ma limitu wieku, w jakim dziecko może samodzielnie wskazać osobę do reprezentacji). Aby dziecko mogło wskazać osobę do reprezentacji, wystarczy je zapytać, czy chciałoby, aby w rozmowie uczestniczyła nauczycielka lub nauczyciel, lub inna osoba dorosła. Należy wystrzegać się kierowania do dziecka sformalizowanych sentencji prawnych, które mogłyby być dla niego niezrozumiałe.

Po wypełnieniu formularza „Niebieska Karta – A” oryginał przekazuje się bezzwłocznie, nie później niż w ciągu 5 dni roboczych od chwili wszczęcia procedury, do Zespołu Interdyscyplinarnego właściwego ze względu na miejsce zamieszkania osoby

doznającej przemocy. W Formularzu „Niebieska Karta – A” umieszcza się informację o osobie (osobach) doznającej przemocy oraz o osobie stosującej przemoc domową. W specjalnie opracowanej tabeli wskazuje się również, jaki rodzaj przemocy miał miejsce. W formularzu podaje się informację o podjętych działaniach z osobą doznającą przemocy do chwili wypełnienia formularza.

Zgodnie z art. 26 Kodeksu cywilnego:

„§ 1. Miejscem zamieszkania dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską jest miejsce zamieszkania rodziców albo tego z rodziców, któremu wyłącznie przysługuje władza rodzicielska lub któremu zostało powierzone wykonywanie władzy rodzicielskiej.

§ 2. Jeżeli władza rodzicielska przysługuje na równi obojgu rodzicom mającym osobne miejsce zamieszkania, miejsce zamieszkania dziecka jest u tego z rodziców, u którego dziecko stale przebywa. Jeżeli dziecko nie przebywa stale u żadnego z rodziców, jego miejsce zamieszkania określa sąd opiekuńczy”.

Kopię formularza „Niebieska Karta – A” pozostawia się u osoby, która wypełniła formularz. Bezpośrednio po wypełnieniu formularza „Niebieska Karta – A” osobie reprezentującej małoletniego doznającego przemocy wręcza się formularz „Niebieska Karta – B”. W tym

formularzu zawarto podstawowe informacje o tym, czym jest procedura „Niebieskie Karty”, definicję przemocy domowej, wskazanie, kto może jej doznawać, oraz wymieniono instytucje, do których można się zwrócić z prośbą o pomoc w sytuacji zagrożenia przemocą domową lub jej doznawania.

Osoba wszczynająca procedurę dokonuje wstępnej diagnozy sytuacji. Wszelkie czynności z udziałem małoletniego powinny odbywać się w obecności psychologa. Rozmowa z osobą doznającą przemocy powinna być przeprowadzona w taki sposób i w takich warunkach, aby czuła się ona bezpiecznie, a jej prawo do godności było respektowane, także aby mogła się swobodnie wypowiedzieć, a wszelkie informacje powinny być przekazane w taki sposób i przy użyciu takiego języka, aby były zrozumiałe dla osoby doznającej przemocy domowej.

Uruchomienie procedury 14-dniowego nakazu opuszczenia miejsca zamieszkania oraz zakazów kontaktu, zbliżania się i przebywania w określonym miejscu nakładanych na osobę stosującą przemoc domową

W przypadku zagrożenia życia lub zdrowia osoby doznającej przemocy domowej Policja (a jeżeli osobą

stosującą przemoc jest żołnierz pozostający w służbie wojskowej, to Żandarmeria Wojskowa) ma obowiązek zastosować nakazy ochrony takie jak:

- nakaz opuszczenia miejsca zamieszkania i zakaz zbliżania się do miejsca zamieszkania;
- zakaz zbliżania się do osoby doznającej przemocy;
- zakaz kontaktowania się z osobą doznającą przemocy;
- zakaz wstępu oraz przebywania w określonych miejscach, takich jak teren szkoły, placówki oświatowej, opiekuńczej lub artystycznej, obiektu sportowego lub miejsca pracy.

Policja i Żandarmeria Wojskowa mogą zastosować wskazane nakazy ochrony z urzędu (np. podczas interwencji) oraz po uzyskaniu informacji o przemocy od dowolnej osoby (np. nauczyciela, pedagoga itd.).

Zarówno policjant, jak i pracownik socjalny posiadają specjalne narzędzie ułatwiające dokonanie oceny, czy doszło do zagrożenia życia lub zdrowia osoby doznającej przemocy. Tym narzędziem jest **kwestionariusz szacowania ryzyka**. Pomimo że jest to formularz dla tych dwóch grup zawodowych, nie ma przeszkód, aby przedstawiciel oświaty mający ocenić, czy doszło do zagrożenia życia lub zdrowia małoletniego, również kierował się kryteriami określonymi w tym kwestionariuszu.

Część B
przemoc wobec dzieci

Kwestionariusz szacowania ryzyka zagrożenia życia lub zdrowia ludzkiego służący stwierdzeniu zasadności zatrzymania, o którym mowa w art. 15a ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, lub wydania nakazu i zakazu, zakazu zbliżania, zakazu kontaktowania lub zakazu wstępu¹

Imię i nazwisko osoby doznającej przemocy domowej:

Czas rozpoczęcia czynności														
g	g	m	m	d	d	m	m	r	r	r	r	r	r	r

Miejsce interwencji lub realizowanych czynności służbowych:

Pytania adresowane do osoby dorosłej o sytuację dziecka:

Zwróć uwagę, że w domu może być kilkoro dzieci, wobec każdego wypełnij odrębny kwestionariusz.

Lp.	Czynniki ryzyka	wstaw znak „X” ²	
1.	Czy osoba stosująca przemoc domową bije, uderza, popycha dziecko lub rzuca w dziecko ciężkim lub niebezpiecznym przedmiotem?		Jeżeli udzielono pozytywnej odpowiedzi choć na 1 z 5 pytań, odizoluj osobę stosującą przemoc domową:
2.	Czy osoba stosująca przemoc domową rzuciła dzieckiem?		
3.	Czy osoba stosująca przemoc domową dusiła dziecko?		
4.	Czy osoba stosująca przemoc domową przypalała dziecko papierosem lub innym rozgrzanym przedmiotem?		1) rozważ zatrzymanie,
5.	Czy osoba stosująca przemoc domową naruszyła wolność seksualną dziecka, w tym czy doszło do zgwałcenia dziecka, obcowania płciowego z dzieckiem, doprowadzenia dziecka do innej czynności seksualnej?		a
6.	Czy osoba stosująca przemoc domową w przeszłości uderzyła dziecko przedmiotem lub rzuciła w dziecko przedmiotem?		Jeżeli udzielono pozytywnej odpowiedzi na 4 albo więcej pytań z pytań nr 6–15, odizoluj osobę stosującą przemoc domową:
7.	Czy osoba stosująca przemoc domową jest agresywna wobec dziecka?		
8.	Czy kiedykolwiek konieczna była obrona dziecka przed osobą stosującą przemoc domową?		
9.	Czy osoba stosująca przemoc domową groziła dziecku lub straszyla dziecko pozbawieniem życia lub zastosowaniem przemocy fizycznej?		
10.	Czy osoba stosująca przemoc domową była wcześniej karana za przestępstwa z użyciem przemocy (w rodzinie lub poza nią)?		
11.	Czy uważasz, że osoba stosująca przemoc domową może zrobić krzywdę dziecku?		
12.	Czy agresywne zachowanie osoby stosującej przemoc domową wobec dziecka zdarzało się wcześniej?		
13.	Czy dziecko próbowało kiedykolwiek popełnić samobójstwo z powodu doświadczenia przemocy ze strony osoby stosującej przemoc domową bądź deklaruje popełnienie samobójstwa z tego powodu?		
14.	Czy dziecko jest w wieku od 0 do 6 lat?		
15.	Czy dziecko jest niepełnosprawne?		

.....
(czytelny podpis policjanta wypełniającego kwestionariusz)

¹ Wymienione skróty oznaczają:

- nakaz i zakaz: nakaz opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia i zakaz zbliżania się do wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia,
- zakaz zbliżania: zakaz zbliżania się do osoby doznającej przemocy domowej na wyrażoną w metrach odległość,
- zakaz kontaktowania: zakaz kontaktowania się z osobą doznającą przemocy domowej,

Policja lub Żandarmeria Wojskowa stosuje nakazy ochrony ze skutkiem natychmiastowym na czas określony trwający 14 dni. Osoba wydająca nakazy ochrony nie może ani przedłużyć, ani skrócić wydanego nakazu ochrony.

Jeżeli osoba stosująca przemoc w trakcie obowiązywania nakazu ochrony naruszy jego zasady, podlega odpowiedzialności karnej za popełnienie wykroczenia z art. 66b Kodeksu wykroczeń, które zagrożone jest karą aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny.

Jeżeli w trakcie obowiązywania nakazu ochrony osoba doznająca przemocy wystąpi z wnioskiem do sądu rejonowego wydziału cywilnego, sąd może przedłużyć nakaz ochrony na czas postępowania przed sądem, a ostatecznie bezterminowo. Jeżeli osobą doznającą przemocy jest małoletni, o przedłużeniu nakazu ochrony może wystąpić osoba go reprezentująca, prokurator lub Rzecznik Praw Dziecka.

Zawiadomienie sądu rodzinnego o zagrożeniu dobra dziecka

W przypadku zagrożenia dobra dziecka każdy, kto ma wiedzę na ten temat, ma obowiązek poinformować o tym sąd rodzinny. Podstawę prawną poinformowania sądu stanowi art. 572 Kodeksu postępowania cywilnego w brzmieniu:

„§ 1. Każdy, komu znane jest zdarzenie uzasadniające wszczęcie postępowania z urzędu, obowiązany jest zawiadomić o nim sąd opiekuńczy.

§ 2. Obowiązek wymieniony w § 1 ciąży przede wszystkim na urządach stanu cywilnego, sądach, prokuratorach, notariuszach, komornikach, organach samorządu i administracji rządowej, organach Policji, **placówkach oświatowych, opiekunach społecznych oraz organizacjach i zakładach zajmujących się opieką nad dziećmi** lub osobami psychicznie chorymi.

§ 3. Na wniosek osoby lub instytucji, o której mowa w § 1 lub 2, sąd opiekuńczy informuje o wszczęciu postępowania z urzędu lub braku podstaw do jego wszczęcia z urzędu”.

W formułowaniu zawiadomienia o zagrożeniu dobra dziecka należy kierować się następującymi zasadami:

- a. Należy wskazać, poprzez czyje działanie lub zaniechanie zagrożone jest dobro dziecka.
- b. Należy podać, na czym polega działanie lub zaniechanie zagrażające dobru dziecka.
- c. Należy określić, jakie rodzajowo dobro dziecka zostało zagrożone.
- d. Należy wskazać źródła informacji, które posiada i przekazuje osoba zawiadamiająca sąd rodzinny.
- e. Należy wskazać (jeżeli podmiot zawiadamiający ma taką

wiedzę), jakie dowody można przeprowadzić na potwierdzenie zaistnienia zagrożenia dobra dziecka.

- f. Podmiot zawiadamiający powinien powstrzymać się od formułowania własnych ocen faktów przedstawianych sądowi.
- g. Jeżeli podmiot zawiadamiający wie, jakie konkretne rozwiązania sąd rodzinny mógłby zastosować w celu zminimalizowania lub wykluczenia zagrożenia dobra dziecka, można poddać sądowi te rozwiązania pod rozważenie.

Jeżeli podmiot zawiadamiający sąd rodzinny o zagrożeniu dobra dziecka chciałby uzyskać informację zwrotną od sądu w zakresie wszczęcia lub odmowy wszczęcia postępowania z urzędu, należy w piśmie kierowanym do sądu sformułować wniosek o otrzymanie informacji zwrotnej.

Zapewnienie dziecku ochrony przez pracownika socjalnego, Policję oraz przedstawiciela ochrony zdrowia

Niezależnie od zawiadomienia sądu rodzinnego o zagrożeniu dobra dziecka ustawodawca przewidział w art. 12a Przem.Dom.Ust. procedurę udzielenia dziecku pomocy przez pracownika socjalnego we współpracy z Policją i przedstawicielami ochrony zdrowia. Pracownik socjalny ma prawo i obowiązek, w przypadku stwierdzenia

zagrożenia życia i zdrowia dziecka w związku z przemocą domową (do oceny zagrożenia życia i zdrowia ustawodawca przewidział specjalny kwestionariusz), umieścić dziecko u innej niż osoba stosująca przemoc domową pełnoletniej osoby najbliższej dla dziecka niezamieszkującej z dzieckiem, w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka lub instytucjonalnej pieczy zastępczej.

Przedstawiciel oświaty, który wie o zagrożeniu życia i zdrowia dziecka, ma prawo zwrócić się bezpośrednio do pracownika socjalnego właściwego ze względu na miejsce zamieszkania dziecka o wszczęcie procedury zapewnienia dziecku ochrony. Pracownik socjalny nie jest w żaden sposób związany oceną sytuacji dokonaną przez przedstawiciela oświaty, jednak wspólnie z Policją i przedstawicielami ochrony zdrowia powinien ustalić, czy zachodzi zagrożenie życia lub zdrowia dziecka. W przypadku zastosowania art. 12a Przem.Dom.Ust. pracownik socjalny lub policjant poinformuje sąd rodzinny o zapewnieniu dziecku ochrony. O kolejnych działaniach wobec dziecka będzie decydował sąd rodzinny.

Zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa

Przemoc domowa nie zawsze jest przestępstwem. Dlatego nie w każdym przypadku, kiedy identyfikujemy

przemoc domową, istnieje obowiązek zawiadomienia Policji lub prokuratury. Jeśli chodzi o przemoc fizyczną wobec małoletniego, to każdy jej przypadek powinien być zgłoszony jako podejrzenie popełnienia przestępstwa. Analogicznie należy zgłosić każde podejrzenie stosowania przemocy seksualnej wobec dziecka. W sytuacji przemocy psychicznej, aby była ona przestępstwem, musi przybrać formę znęcania się psychicznego, groźby karalnej lub przestępstwa stalkingu. Za szczególnie przypadek należy uznać zaniedbanie, które samo w sobie przestępstwem nie będzie, chyba że przybierze formę znęcania lub doprowadzi do narażenia dziecka na utratę życia lub zdrowia. Dziecko doznające przemocy jako świadek również może być uznane za osobę pokrzywdzoną w postępowaniu karnym.

Obowiązek zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa ciąży na każdym, kto ma informacje mogące świadczyć o przemocy będącej przestępstwem. Obowiązek zawiadomienia wynika wprost z art. 12 Przem.Dom.Ust. oraz art. 304 Kodeksu postępowania karnego.

W poszczególnych rodzajach przestępstw zdefiniowanych przez Kodeks karny – takich jak naruszenie sfery seksualnej dziecka (art. 200), zgwałcenie dziecka (art. 197), spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu lub istotnego zszpecenia ciała (art. 156) – brak zawiadomienia naraża osobę, która miała

podejrzenie popełnienia przestępstwa, na odpowiedzialność karną.

Zawiadomienie można skierować bezpośrednio do Policji lub prokuratury. Należy w nim podać: kto, kiedy, gdzie, wobec kogo, w jaki sposób mógł popełnić przestępstwo. W jakich okolicznościach (źródło) osoba zawiadamiająca dowiedziała się o możliwości popełnienia przestępstwa. Należy również wskazać, jakie dowody (według wiedzy osoby zawiadamiającej) można przeprowadzić w sprawie – kto może być świadkiem, jakie dokumenty mogą poświadczać fakt popełnienia przestępstwa lub jego skutki.

Prawa i obowiązki osoby będącej świadkiem przemocy domowej

Świadkiem przemocy domowej zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt 4 Przem.Dom. Ust. jest każdy, kto widział przemoc lub ma wiedzę o przemocy. Można wskazać cztery obowiązki świadka przemocy domowej:

- a. Zgodnie z § 3 rozporządzenia w sprawie procedury „Niebieskie Karty” w celu zapewnienia bezpieczeństwa osobie doznającej przemocy w pierwszej kolejności należy rozważyć uruchomienie procedury z art. 15ab ustawy o Policji, zgodnie z którą do Policji może się zwrócić przedstawiciel jednostki organizacyjnej pomocy społecznej, kurator

sądowy, a także inna osoba mająca informację o zagrożeniu życia lub zdrowia osoby doznającej przemocy (w tym przedstawiciel oświaty), o rozważenie zastosowania w konkretnym przypadku:

- nakazu opuszczenia miejsca zamieszkania wraz z zakazem zbliżania się do miejsca zamieszkania;
- zakazu kontaktowania się z osobą doznającą przemocy;
- zakazu zbliżania się do osoby doznającej przemocy;
- zakazu przebywania w określonych miejscach takich jak placówka oświatowa, miejsce pracy osoby doznającej przemocy i inne.

b. Zgodnie z art. 572 Kodeksu postępowania cywilnego w przypadku zagrożenia dobra dziecka należy zawiadomić o tym sąd rodzinny. Obowiązek ten w szczególności ciąży na placówkach oświatowych oraz organizacjach i zakładach zajmujących się opieką nad dziećmi.

c. Na podstawie art. 12 Przem. Dom.Ust. oraz art. 304 Kodeksu postępowania karnego każdy, kto ma podejrzenie popełnienia przestępstwa umyślnego, ma obowiązek zawiadomić o tym Policję lub prokuraturę.

d. Jeżeli świadek przemocy jest jednocześnie jedną z osób wykonujących zawód uprawniający do wszczęcia

procedury „Niebieskie Karty”, to w przypadku podejrzenia występowania przemocy obowiązany jest wypełnić formularz „Niebieska Karta – A”.

Prawa świadka przemocy są związane z relacją, w jakiej świadek pozostaje do osoby doznającej przemocy lub stosującej przemoc. Jeżeli jest osobą najbliższą dla którejś z tych dwóch kategorii osób, to w postępowaniu karnym i cywilnym ma prawo odmowy złożenia zeznań. Świadek przemocy domowej będący jednocześnie świadkiem w postępowaniu karnym może skorzystać z ochrony wynikającej z ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka.

Odpowiedzialność za czyn karalny zgodnie z ustawą o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich

Czyn karalny, zgodnie z definicją zawartą w art. 1 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz. U. z 2022 r. poz. 1700), to przestępstwo lub przestępstwo skarbowe albo wykroczenie lub wykroczenie skarbowe.

Za popełnienie przestępstwa lub wykroczenia odpowiada na zasadach ogólnych:

- osoba, która ukończyła 17 lat;
- nieletni, który po ukończeniu 15 lat dopuszcza się czynu

zabronionego określonego w Kodeksie karnym: art. 134 (zamach na życie prezydenta), art. 148 § 1, 2 lub 3 (zabójstwo), art. 156 § 1 lub 3 (ciężki uszczerbek na zdrowiu), art. 163 § 1 lub 3 (spowodowanie niebezpiecznych zdarzeń), art. 166 (piractwo), art. 173 § 1 lub 3 (katastrofa), art. 197 § 1, 3, 4 lub 5 (zgwałcenie), art. 223 § 2 (czynna napaść na funkcjonariusza publicznego), art. 252 § 1 lub 2 (wzięcie zakładnika) oraz w art. 280 (rozbój), jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają, a w szczególności, jeżeli poprzednio stosowane środki

wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne;

- nieletni, który po ukończeniu 14 lat, a przed ukończeniem 15 lat dopuszcza się czynu zabronionego określonego w art. 148 § 2 lub 3 Kodeksu karnego (zabójstwo), jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają oraz zachodzi uzasadnione przypuszczenie, że stosowanie środków wychowawczych lub poprawczych nie jest w stanie zapewnić resocjalizacji nieletniego.

Na zasadach wynikających z ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich za popełnienie czynu karalnego

odpowiadają osoby małoletnie po ukończeniu 13 roku życia, a przed ukończeniem 17 roku życia.

Postępowanie o demoralizację może się toczyć wobec nieletniego, który ukończył 10 lat i który nie jest pełnoletni.

Przepisy ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich nie zawierają definicji demoralizacji. Jedynie przykładowo ustawodawca wymienił, że za przejawy demoralizacji uznaje się: dopuszczenie się czynu zabronionego, naruszanie zasad współżycia społecznego, uchylanie się od obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki, używanie alkoholu, środków odurzających, substancji psychotropowych, ich prekursorów, środków zastępczych lub nowych substancji psychoaktywnych, zwanych dalej „substancją psychoaktywną”, uprawianie nierządu.

Jednocześnie instytucje państwowe i samorządowe oraz publiczne i niepubliczne szkoły i placówki oświatowe, które w związku ze swoją działalnością dowiedziały się o dopuszczeniu się przez nieletniego czynu zabronionego wyczerpującego znamiona przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu zabronionego.

Jeżeli nieletni dopuszcza się na terenie szkoły czynu karalnego lub jego zachowanie może świadczyć o demoralizacji, dyrektor tej szkoły może, za zgodą rodziców albo opiekuna nieletniego oraz nieletniego, zastosować, jeżeli jest to wystarczające, środek oddziaływania wychowawczego w postaci pouczenia, ostrzeżenia ustnego albo ostrzeżenia na piśmie, przeproszenia pokrzywdzonego, przywrócenia stanu poprzedniego lub wykonania określonych prac porządkowych na rzecz szkoły.

Dyrektor szkoły nie może stosować środka oddziaływania wychowawczego w sytuacji, gdy nieletni dopuścił się czynu zabronionego wyczerpującego znamiona przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego.

Ograniczona zdolność do czynności prawnych po ukończeniu 13 roku życia i jej skutki

Pełną zdolność do czynności prawnych mają osoby pełnoletnie. Osoby poniżej 13 roku życia nie mają zdolności do czynności prawnych. Po ukończeniu 13 roku życia aż do pełnoletności nabywa się ograniczonej zdolności do czynności prawnych. Regulacje w tym zakresie zawiera Kodeks cywilny.

Zgodnie z art. 15 Kodeksu cywilnego: „Ograniczoną zdolność do czynności prawnych mają małoletni, którzy

ukończyli lat trzynaście, oraz osoby ubezwłasnowolnione częściowo”. Nabycie ograniczonej zdolności prawnej zgodnie z art. 20 Kodeksu cywilnego oznacza, że: „osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych może bez zgody przedstawiciela ustawowego zawierać umowy należące do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego”. Dokonanie innej czynności prawnej z mocy prawa jest nieważne – art. 19 Kodeksu cywilnego: „Jeżeli osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych dokonała sama jednostronnej czynności prawnej, do której ustawa wymaga zgody przedstawiciela ustawowego, czynność jest nieważna”.

Jakie zatem umowy będą należały do kategorii tych, które może zawierać małoletni po ukończeniu 13 roku życia?

„Do tej kategorii należą umowy sprzedaży artykułów spożywczych, środków higieny, papierniczych, przewozu środkami komunikacji miejskiej, uczestniczenia w imprezie kulturalnej, sportowej czy rozrywkowej, o ile nie mają dużej wartości. Umowy takie nigdy nie mogą przekraczać zwykłego zarządu majątkiem osoby, która nie ma zdolności do czynności prawnych, ani nie mogą dotyczyć ważniejszych spraw tej osoby”¹.

Jeżeli umowę tego rodzaju, jak wymienione powyżej, zawiera osoba niemająca zdolności do czynności prawnych (osoba poniżej 13 roku życia), nie oznacza to, że taka umowa jest nieważna. Przewidziano bowiem wyjątek w art. 14 Kodeksu cywilnego, który stanowi, że:

„§ 1. Czynność prawna dokonana przez osobę, która nie ma zdolności do czynności prawnych, jest nieważna.

§ 2. Jednakże gdy osoba niezdolna do czynności prawnych zawarła umowę należącą do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego, umowa taka staje się ważna z chwilą jej wykonania, chyba że pociąga za sobą rażące pokrzywdzenie osoby niezdolnej do czynności prawnych”.

Ograniczonej zdolności do czynności prawnych nie należy mylić z konstytucyjnym prawem dziecka do bycia wysłuchanym. Zgodnie z art. 72 § 3 Konstytucji RP: „w toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka”. Odpowiednikiem reguły konstytucyjnej jest art. 95 § 4 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego stanowiący, że: „rodzice przed powzięciem decyzji

1 K. Osajda (red. serii), W. Borysiak (red. tomu), *Kodeks cywilny. Komentarz*, Wyd. 31, Warszawa 2023, dostęp Legalis 29 lutego 2024 r.

w ważniejszych sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka powinni je wysłuchać, jeżeli rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości dziecka na to pozwala, oraz uwzględnić w miarę możliwości jego rozsądne życzenia”.

Należy podkreślić, że ani przepis konstytucyjny, ani przepis Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego nie wprowadzają limitu wieku dziecka, które miałyby być wysłuchane (ten obowiązek dotyczy wszystkich dzieci), oraz nie precyzują, jakie życzenia dziecka należy uwzględnić (tu już ocena leży po stronie rodziców lub organu wysłuchującego dziecko).

Statystyki dotyczące skazań małoletnich za popełnienie czynu karalnego oraz stwierdzonych przypadków demoralizacji

W publikowanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości statystykach dotyczących przestępczości nieletnich oraz przypadków związanych z demoralizacją można prześledzić skalę obu tych zjawisk w latach 2000–2020. O ile statystyka za rok 2020 jest odmienna z uwagi na pandemię COVID-19, o tyle analiza lat 2017–2019 pozwala mieć wiedzę o możliwie najbardziej aktualnej skali zjawiska przestępczości i demoralizacji nieletnich.

Prawomocnych orzeczeń wobec nieletnich za popełnienie czynu karalnego

było odpowiednio: w roku 2017 – 23 028; w roku 2018 – 24 168; a w roku 2019 – 22 725. Przy czym można szacunkowo stwierdzić, że chłopcy dwukrotnie częściej dopuszczają się czynów karalnych niż dziewczęta.

W przypadku sędownie stwierdzonej demoralizacji: w roku 2017 – 13 371; w roku 2018 – 14 414; a w roku 2019 – 13 805. Podobnie jak w przypadku czynów karalnych chłopcy dwukrotnie częściej przejawiali zachowania o charakterze demoralizacji niż dziewczęta.

Rodzaj popełnionych czynów karalnych przedstawia się następująco:

- Najczęściej nieletni dopuszczają się czynów karalnych przeciwko mieniu – rocznie ok. 4500 przypadków.
- Z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii – ok. 1000 przypadków rocznie.
- Bójka lub pobicie: w roku 2017 – 628 przypadków; w roku 2018 – 590 przypadków; a w roku 2019 – 488 przypadków. Przy czym w kategorii tego czynu karalnego zanotowano znaczący spadek statystyki, gdyż w latach poprzednich liczby te oscyływały nawet powyżej 2000 przypadków rocznie.
- Groźba karalna – powyżej 300 przypadków rocznie.
- Przeciwno wolności seksualnej i obyczajności – ok. 300 rocznie.

O ile w poszczególnych kategoriach przestępstw statystyki wykazują

tendencje spadkowe, o tyle w przypadku przestępstwa uporczywego nękania z art. 190a Kodeksu karnego jest zauważalny wzrost: w roku 2017 było 129 przypadków; w roku 2018 – 139; a w roku 2019 – 195 przypadków.

Statystyka dotycząca rodzaju orzeczonych środków wobec nieletnich w roku 2019 (ostatni rok przed pandemią) kształtuje się następująco:

- Demoralizacja: nadzór kuratora 6000 przypadków; umieszczenie w kuratorskim ośrodku pracy z młodzieżą – 39 przypadków; w młodzieżowym

- ośrodku wychowawczym – 587 przypadków; zobowiązanie do podjęcia nauki – 1439 przypadków; uczestniczenie w zajęciach o charakterze terapeutycznym – 887 przypadków; praca na rzecz społeczności – 330 przypadków; upomnienie – 4297 przypadków.
- Czyny karalne: nadzór kuratora – 2562 przypadki; przeproszenie pokrzywdzonego – 499 przypadków; uczestniczenie w zajęciach terapeutycznych – 391 przypadków; praca na rzecz społeczności – 729 przypadków; upomnienie – 3339 przypadków.

Egzemplarz bezpłatny

Zadanie współfinansowane ze środków
Funduszu Rozwiązywania Problemów Hazardowych
na zlecenie
Krajowego Centrum Przeciwdziałania Uzależnieniom

© Copyright by Krajowe Centrum Przeciwdziałania Uzależnieniom,
Warszawa 2024

Wydanie I

Wydawca:
Studio Profilaktyki Społecznej Adam Rynkiewicz
aleja 29 Listopada 39A, 31-425 Kraków
www.wydawnictwosps.pl

www.sps.org.pl

ISBN 978-83-964305-3-3

